

INTEGRIMI GJINOR NË ZBATIMIN E KONTRIBUTIT KOMBËTAR TË PËRCAKTUAR NË SHQIPËRI

PËRMBAJTJA

	AKRONIMET	1
1.	HYRJE	2-4
2.	DIMENSIONET GJINORE TË NDRYSHIMEVE KLIMATIKE	5-6
2.1.	REFERENCAT NË DETYRIMET NDËRKOMBËTARE	7-8
2.2.	ARSYET E INTEGRIMIT TË ÇËSHTJEVE GJINORE NË ZBATIMIN E KKP-SË SË RISHIKUAR NË SHQIPËRI	9
2.3.	ÇFARË DUHET MARRË PARASYSH PËR VEPRIMET ME NDJESHMËRI GJINORE	9-10
3.	QASJA ME 5 HAPA – SI INTEGROHET BARAZIA GJINORE NË ZBATIMIN E KKP-SË	11
3.1.	KRIJIMI I NJË STRUKTURE MBËSHTETËSE PËR INTEGRIMIN GJINOR	12-13
3.2.	ANALIZA ME BAZË GJINORE	14-17
3.3.	TË DHËNAT DHE TREGUESIT LIDHUR ME GJININË	17-18
3.4.	BUXHETIMI I PËRGJEGJSHËM GJINOR	18-19
3.5.	MONITORIMI ME BAZË GJINORE	20
4.	KRIJIMI I MJETEVE TË ZBATIMIT	21-22
4.1.	ASPEKTET INSTITUCIONALE DHE LIGJORE, NJOHURITË DHE KAPACITETET, TRANSFERIMI I TEKNOLOGJISË DHE FINANCAT	22-26
4.2.	MASAT E PËRGJEGJSHME GJINORE	26
5.	ANEKSET	27
5.1.	ANEKSI 1 – ROLET DHE PËRGJEGJËSITË E PARTNERËVE	28
5.2.	ANEKSI 2 – ANALIZA ME BAZË GJINORE NË SEKTORIN E UJIT	29-30
5.3.	SHTOJCA 3 – PËRSHTATJA E MJEDISIT TË NDËRTUAR MBËSHTETËS – UJI	30
5.4.	ANEKSI 4 – PBA I MIE PËR “UJËSJELLËS KANALIZIME” (FAZA II, 2022-2024)	30-32
5.5.	TERMAT DHE KONCEPTET KRYESORE	32-34
5.6.	LISTA E REFERENCAVE	35

AKRONIMET

4KK	Komunikimi i Katërt Kombëtar i Shqipërisë me UNFCCC
BPfA	Deklarata e Pekinit dhe Platforma për Veprim
CEDAW	Konventa për Eliminimin e Diskriminimit ndaj Grave
COP26	Konferenca e 26-të e Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike (2021)
OSHC	Organizatë e Shoqërisë Civile
EEC	Qendra e Efiçencës së Energjisë
EIGE	Instituti Evropian për Barazi Gjinore
ABGJ	Analiza me Bazë Gjinore
PBGJ	Punonjës për Barazinë Gjinore
GIZ	Bashkëpunimi Gjerman për Zhvillim
GR37	Rekomandimi i Përgjithshëm nr. 37 i Komitetit për Eliminimin e Diskriminimit ndaj Grave (CEDAW)
TIK	Teknologjitë e Informacionit dhe Komunikimit
GNPNK	Grupi Ndërmintor i Punës për Ndryshimet Klimatike
INSTAT	Instituti Kombëtar i Statistikave
MBZHR	Ministria e Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural
MSHMS	Ministria e Shëndetësisë dhe Mbrojtjes Sociale
MIE	Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë
PBA	Programi Buxhetor Afatmesëm
MTM	Ministria e Turizmit dhe Mjedisit
AKBN	Agjencia Kombëtare e Burimeve Natyrore
AKZM	Agjencia Kombëtare e Zonave të Mbrojtura
KKP	Kontributet Kombëtare të Përcaktuara
PKEK	Plani Kombëtar i Energjisë dhe Klimës
OZHQ	Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm të Kombeve të Bashkuara
UNFCCC	Konventa Kuadër e Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike

HYRJJE

1.

Ndryshimet klimatike përbëjnë një kërcënim global që bëhet edhe më i frikshëm kur ndërthuret me pabarazinë gjinore. Aksesit i kufizuar i grave në burimet natyrore, mohimi i të drejtave të pronësisë, lëvizshmëria e kufizuar dhe përfaqësimi jo sa duhet në nivel politikash, i bëjnë ato shumë të cenueshme ndaj ndryshimeve klimatike. Ky udhëzues është përgatitur me qëllim që të kontribuojë në integrimin e perspektivës gjinore në zbatimin e Kontributeve të Rishikuara Shqiptare të Përcaktuara në Nivel Kombëtar (KKP). Ai ka për qëllim të udhëzojë përdoruesit e tij në praktikë dhe të shërbejë si një mjet për ngritjen e kapaciteteve për integrimin gjinor. Shqetësimet lidhur me qëndrueshmërinë duhet të trajtohen përmes një ekuilibri që duhet vendosur midis shqetësimeve me natyrë gjinore dhe atyre mjedisore. Integrimi i çështjeve gjinore në nismat lidhur me ndryshimet klimatike është e vetmja mënyrë për të zhvilluar politika të qëndrueshme që mbështesin iniciativat e qeverisë sipas standardeve më të larta evropiane.

Në sektorin e bujqësisë, gratë në zonat rurale janë prodhueset kryesore të ushqimit, një sektor shumë i ekspozuar ndaj rreziqeve që vijnë nga thatësitat dhe nga rënia e nivelit të reshjeve. Në ditët e sotme, gratë kontribuojnë në pjesën më të madhe të punës së papaguar për përballimin e rreziqeve klimatike përmes ruajtjes së tokës dhe të ujit dhe përmes argjinarave të mbrojtjes nga përmytjet. Megjithatë gratë janë më të prekurat nga efektet negative të ndryshimeve klimatike, ato luajnë një rol të rëndësishëm në mbështetjen e familjeve dhe të komuniteteve të tyre në zbutjen e këtyre efekteve dhe në përshtatjen ndaj ndryshimeve klimatike. Ato dinë të kujdesen për familjen dhe për pasuritë natyrore. Ky udhëzues argumenton pse është e nevojshme që në politikat dhe programet lidhur me ndryshimet klimatike të përfshihen edhe zërat, nevojat dhe ekspertiza e grave dhe pse ky udhëzues do t'u shërbejë autorëve dhe zbatuesve të politikave si një udhëzues drejt barazisë gjinore dhe ndryshimeve klimatike në përmbytjen e Objektivave të Zhvillimit të Qëndrueshëm. Nëpërmjet këtij udhëzuesi, ne synojmë t'i inkurajojmë politikëbërësit që të angazhohen për t'i bërë gratë dhe vajzat pjesë të tryezave të politikave dhe për t'i përfshirë ato në vendimarrje. Është e domosdoshme që gratë të kontribuojnë dhe të përfaqësohen në mënyrë të barabartë në këtë sfidë globale.

Ky udhëzues promovon integrimin gjinor brendapërbrenda sistemit ekzistues të zbatimit të politikave të ndryshimeve klimatike, duke u fokusuar në zbatimin e KKP-së dhe në integrimin gjinor në mekanizmin operacional. Për më tepër, ai synon të iniciojë një proces ndryshimi institucional dhe organizativ të zbatimit të KKP-së. Metodatat dhe rastet e paraqitura në këtë udhëzues janë nxjerrë nga praktika të ndryshme ndërkombëtare.

Pse duhet ky udhëzues?

Barazia gjinore është qëllim në vetvete, por është gjithashtu vendimtare për arritjen e synimeve të tjera të zhvillimit, si për uljen e varfërisë dhe për qëndrueshmërinë mjedisore. Për t'u siguruar që burrat dhe gratë, djemtë dhe vajzat, të kenë akses, të marrin pjesë dhe të përfitojnë në mënyrë të barabartë nga masat për zbutjen e efekteve të ndryshimeve klimatike dhe për përshtatjen ndaj tyre, pabarazia gjinore duhet të trajtohet gjatë gjithë procesit të zbatimit të KKP-së.

Megjithëse Ministria e Turizmit dhe Mjedisit (MTM) ka një mandat specifik pune për zbatimin e KKP-së, përgjegjësia për integrimin e një perspektive gjinore në ndërhyrjet e KKP-së u takon minis-trive dhe institucioneve të tjera partnere. Mungesa e një qasjeje gjithëpërfshirëse gjinore në zbatimin e KKP-së çon në detyrime strukturore për t'i orientuar zyrtarët, institucionet përgjegjëse dhe partnerët kombëtarë drejt gjetjes së një rruge për zbatimin e KKP-së dhe për të kuptuar se si dhe ku janë të rëndësishme çështjet gjinore në përmbushjen e KKP-së.

Ky udhëzues synon të lehtësojë integrimin gjinor dhe të ofrojë udhëzime praktike se si të pasqyrohen sistematikisht konsideratat e barazisë gjinore në ndërhyrjet lidhur me ndryshimet klimatike.

Për kë është ky udhëzues?

Ai synon të ndihmojë kryesisht zyrtarët publikë që kryejnë detyra të ndryshme në zbatimin e KKP-së për zbatimin e një perspektive gjinore në punën e tyre dhe, më konkretisht, për integrimin e aspektit gjinor gjatë gjithë procesit të zbatimit të KKP-së.

Udhëzuesi mund të jetë i dobishëm edhe për homologët kombëtarë dhe lokalë, për agjencitë, part-nerët e sektorit ndërkombëtar dhe privat, si dhe për ekspertët individualë që punojnë ngushtë me Ministrinë e Turizmit dhe Mjedisit (MTM), Ministrinë e Infrastrukturës dhe Energjisë (MIE), Ministrinë e Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural (MBZHR), Ministrinë e Shëndetësisë dhe Mbrojtjes Sociale (MSHMS), dhe të luajë një rol në rrjedhën e zbatimit të KKP-së.

Si përdoret ky udhëzues?

Udhëzuesi përbëhet nga katër kapituj që renditen njëri pas tjetrit sipas një logjike të caktuar, kështu që duhet lexuar në tërësinë e tij. Në kapitullin e parë përshkruhet konteksti i përgjithshëm i KKP-së në Shqipëri. Në kapitullin e dytë ofrohet një pasqyrë e dimensioneve gjinore të ndryshimeve klimatike dhe mënyra si ndërthuret gjinia me masat e ndryshme ndaj ndryshimeve klimatike. Në kapitullin e tretë ofrohet një përshkrim hap pas hapi i integritit të aspekteve gjinore në procesin e zbatimit të KKP-së. Në kapitullin e katërt jepen disa udhëzime për rritjen e përgjegjshmërisë gjinore në mënyrat dhe mjetet që do të përdoren për realizimin e KKP-së.

Duke pasur parasysh qasjen gjithëpërfshirëse për zbutjen e ndryshimeve klimatike dhe për masat e përshtatjes, mund të modifikohet edhe zbatimi i këtij udhëzuesi. Prandaj, ky Udhëzues duhet të merret si orientim dhe të zbatohet si të shihet e nevojshme sipas rastit. Do të ishte ideale nëse ky udhëzues do t'i ndihmonte përdoruesit e tij që ta fillojnë realizimin e KKP-së duke pasur parasysh edhe perspektivën gjinore dhe që të jenë në gjendje t'i përshtatin masat dhe veprimet aktuale dhe ato që do të ndërmerren në të ardhmen dhe t'i bëjnë ato më të përgjegjshme nga ana gjinore.

2.

DIMENSIONET GJINORE TË NDRYSHIMEVE KLIMATIKE

Ndryshimet klimatike janë sfida më kritike me të cilën po përballlet njerëzimi në ditët e sotme. Ndikimet e ndryshimeve klimatike nuk janë vetëm ekonomike dhe fizike, por edhe sociale. Gratë dhe burrat, vajzat dhe djemtë, i përjetojnë ndryshe implikimet e ndryshimeve klimatike në varësi të vendit ku jetojnë, në varësi të burimeve përdorin për të jetuar, në varësi të mënyrës se si kontribuojnë në zhvillimin social dhe ekonomik, si dhe në varësi të roleve që secili luan në familje dhe në komunitet.

Ndryshimet klimatike nuk janë neutrale ndaj aspekteve gjinore, por masat ndaj ndryshimeve klimatike duhet t'i marrin parasysh këto aspekte. "Gjinia dhe klima janë thellësisht të ndërthurura. Ndikimi i ndryshimeve klimatike i prek gratë dhe vajzat në mënyrë joproporcionale" (Alok Sharma, President i COP26)

Gjatë Konferencës së 26-të të Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike (COP26), ekspertët dhe politikëbërësit ngritën alarmin për krizën klimatike me shqetësime në rritje në të gjithë vendet. Është e qartë se nevojiten masa urgjente si reduktimi i emetimeve të gazeve serrë dhe miratimi i novacioneve për prodhimin e energjisë së pastër, duke e çuar botën në zero emetime karboni deri në vitin 2050.

Adresimi i ndryshimeve të vullshme klimatike është çështje drejtësie dhe barazie për grupet më të dobëta dhe më të prekura, duke përfshirë edhe gratë dhe vajzat. Ekzistojnë dallime të konsiderueshme në mënyrat se si ndryshimet klimatike prekin burrat dhe gratë në fushat e prodhimit bujqësor, sigurisë ushqimore, shëndetit njerëzor, burimeve natyrore, konflikteve dhe emigracionit dhe fatkeqësive të shkaktuara nga natyra. (Instituti Ndërkombëtar i Kërkimeve për Politikën Ushqimore, GIZ, 2015)

Në dhjetë vitet e fundit, Shqipëria ka vuajtur nga efektet e ngjarjeve ekstreme të motit si përmbytjet, thatësitat dhe valët e të nxehtit. Pothuajse çdo vit, përmbytjet kanë shkatërruar qarqet e Shkodrës, Tiranës, Vlorës dhe Fierit, duke paraqitur një kërcënim të konsiderueshëm ndaj ekonomisë, ekosistemeve dhe shëndetit të qytetarëve të Shqipërisë. Kostoja e përmbytjeve të përsëritura vlerësohet në masën 218 milionë dollarë në periudhën 1997-2017, duke prekur drejtpërdrejt më shumë se 550,000 banorë. Sipas Agjencisë Evropiane të Mjedisit, Shqipëria shfaq nivelin më të lartë të ashpërsisë së thatësirave për dekada të tëra në Evropë. Vendi ynë renditet në krye të vendeve evropiane sa i përket ekspozimit dhe cenueshmërisë ndaj rreziqeve natyrore dhe ngjarjeve ekstreme. (Rrjeti Global i NAP, 2019)

"Ndryshimi i klimës është një realitet që prek tashmë çdo rajon të botës. Implikimet njerëzore të niveleve tashmë të parashikuara të ngrohjes globale janë katastrofike. Stuhitë po shtohen dhe baticat mund të zhytin kombe të tëra ishullore dhe qytete bregdetare. Zjarret po mbulojnë pyjet dhe akulli po shkrihet. Po djegim të ardhmen tonë - në kuptimin e plotë të fjalës ¹."

"Megjithëse është absolutisht shumë e rëndësishme që të zbusim ndryshimet klimatike, kjo nuk mjafton. Duhet të përshtatemi". Komuniteti ndërkombëtar duhet të bashkohet për të përshkallëzuar masat e marra kundër humbjeve dhe dëmeve dhe për të mbështetur komunitetet e cenueshme që ato të bëhen mjaftueshëm të forta për t'u bërë ballë ndryshimeve dhe për ta rimarrë veten shpejt pas tyre" (COP26.)

Referencat në detyrimet ndërkombëtare

Angazhimet e detyrueshme:

Shqipëria ka ratifikuar Konventën për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit ndaj Grave (CEDAW) dhe Konventën e Këshillit të Evropës për Parandalimin dhe Luftën kundër Dhunës ndaj Grave dhe Dhunës në Familje ("Konventa e Stambollit"). Të drejtat e grave janë të drejta të njeriut, të mbrojtura nga CEDAW në të gjitha fazat e ndryshimeve klimatike dhe parandalimit të fatkeqësive, zbutjes, reagimit, rimëkëmbjes dhe përshtatjes.

Në Rekomandimin e Përgjithshëm Nr. 37 (GR37)² mbi "Dimensionet gjinore të reduktimit të rrezikut nga fatkeqësitë në kontekstin e ndryshimeve klimatike" vlerësohet se gratë, vajzat, burrat dhe djemtë preken në mënyra të ndryshme nga ndryshimet klimatike dhe nga fatkeqësitë. GR37 është një instrument detyrues për shtetet palë, duke përfshirë edhe Shqipërinë, që ato të marrin përsipër përgjegjësinë që u takon lidhur me ndikimin që ndryshimi klimatik ka tek gratë dhe tek vajzat.

Shqipëria ka nënshkruar një sërë traktatesh ndërkombëtare të detyrueshme dhe jo të detyrueshme në kuadrin e avancimit të barazisë gjinore dhe zhvillimit të qëndrueshëm.

¹ Michelle Bachelet, Komisionere e Lartë e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Njeriut, 2019

Angazhimet jodetyruese:

Shqipëria është e angazhuar për zbatimin e Deklaratës së Pekinit dhe të Platformës për Veprim, duke përfshirë dymbëdhjetë fushat e saj kryesore. Deklarata e Pekinit e Konferencës së Katërt Botërore për Gratë afirmoi angazhimin ndërkombëtar për eliminimin e barrës së varfërisë për gratë duke trajtuar shkaqet e varfërisë dhe duke u ofruar akses të barabartë grave dhe vajzave në burimet e prodhimit, në mundësi dhe në shërbimet publike.

Që nga janari 2005, Shqipëria është edhe pjesë e Protokollit të Kiotos të Konventës Kuadër të Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike.

Konferenca e Rios për Mjedisin dhe Zhvillimin (1992) rikonfirmoi parimin e barazisë gjinore dhe nevojën për të siguruar pjesëmarrjen efektive të grave në të gjitha nismat që lidhen me ndryshimet klimatike.

Shqipëria është anëtare e Kuadrit Sendai. Kuadri Sendai për Reduktimin e Rrezikut nga Fatkeqësitë (2015-2030) nënvizon rëndësinë e pjesëmarrjes së grave në menaxhimin e rrezikut nga fatkeqësitë, shpërndarjes së burimeve dhe zbatimit të politikave të reduktimit të rrezikut nga fatkeqësitë me ndjeshmëri gjinore.

Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm të Kombeve të Bashkuara (2015-2030) përfshijnë objektiva të rëndësishme për avancimin e barazisë gjinore, në veçanti Objektivin 5, duke përfshirë edhe Objektivat 3, 4, 6, 10 dhe Objektivin 13 për "Veprimin për Klimën".

Barazia gjinore është një e drejtë e njeriut dhe një parakusht për zhvillimin e qëndrueshëm, siç pranohet në Objektivin 5 të OZHQ-ve. Të gjitha OZHQ-të, duke përfshirë edhe OZHQ-në 13 (veprimet për klimën), kanë implikime të rëndësishme për barazinë gjinore dhe kërkojnë një qasje me ndjeshmëri gjinore për përmbushjen e objektivave të vitit 2030 (SEI, 2019). Ndryshimi i klimës, i shkaktuar nga aktiviteti njerëzor, paraqet rreziqe gjithmonë e më të mëdha për njerëzit dhe për mjedisin. Gratë dhe fëmijët kanë 14 herë më shumë gjasa sesa burrat të vdesin gjatë fatkeqësive natyrore.

Në nivel global, një e katërta e të gjitha grave ekonomikisht aktive janë të angazhuara në bujqësi, ku vuajnë pjesën më të madhe të pasojave të ndryshimeve klimatike, si për shembull mungesën ose uljen e prodhimeve të kulturave bujqësore. Gratë, ashtu si dhe burrat, kanë të drejtën të kenë njohuritë dhe kapacitetet e nevojshme për t'u përshtatur me ndryshimet klimatike dhe për të marrë pjesë në vendimet për klimën (UN Women). Në një tjetër shënim, për të përmbyllur objektivin 13.b të OZHQ-ve, vendet duhet të promovojnë disa mekanizma për ngritjen e kapaciteteve për planifikim dhe menaxhim efektiv lidhur me ndryshimet klimatike, duke përfshirë edhe fokusimin te gratë, të rinjtë dhe te komunitetet lokale dhe të marxhinalizuara. Gratë janë pjesë e zgjidhjes, sepse ato kanë një rol të rëndësishëm si përdoruese dhe menaxhuese kryesore të burimeve natyrore. Gratë i kanë të gjitha mundësitë që t'iu përgjigjen ndryshimeve klimatike falë përvojave dhe njohurive të tyre tradicionale si kujdestare të shumë burimeve natyrore.

³ UNFCCC vlerëson dimensionet sociale dhe gjinore të ndryshimeve klimatike. UNFCCC ndihmon në çrrënjosjen e pabarazisë gjinore dhe sociale përmes të kuptuarit të barazisë gjinore dhe fuqizimit të grave, parimeve udhëzuese të Marrëveshjes së Parisit.

Marrëveshja e Parisit bën lidhjen midis ndryshimeve klimatike dhe të drejtave të njeriut, zhdukjes së varfërisë dhe zhvillimit të qëndrueshëm. Ajo gjithashtu pranon rëndësinë e barazisë gjinore dhe të fuqizimit të grave dhe bën thirrje për veprime klimatike që marrin parasysh edhe aspektet gjinore.

Palët pranojnë se masat për përshtatjen ndaj ndryshimeve klimatike duhet të marrin parasysh aspektet gjinore (neni 7). Palët bien dakord se edhe aktivitetet e rritjes së kapaciteteve duhet ta marrin parasysh këtë aspekt (neni 11). Përveç kësaj, kërkesa për të marrë parasysh barazinë gjinore dhe fuqizimin e grave në të gjitha veprimet klimatike të ndërmarra nga palët përforcohet edhe nga një paragraf i preambulës së Vendimit 1/CP.21 të kësaj Marrëveshjeje.

KKP-ja e rishikuar në Shqipëri në vitin 2021 ka për qëllim të paraqesë progresin e arritur nga Shqipëria në masat e saj të propozuara në lidhje me ndryshimet klimatike, si dhe të demonstrojë angazhimin e Shqipërisë drejt përmbylljes së objektivave të ndryshimeve klimatike. Marrëveshja e Parisit pranon qartë rëndësinë e barazisë gjinore dhe fuqizimin e grave në të gjitha veprimet për adresimin e ndryshimeve klimatike. Prandaj, KKP-ja duhet t'i përqafojë konsideratat gjinore në një masë të madhe në fazën e zbatimit e madje që në fazën e planifikimit.

Pabarazitë gjinore ua kufizojnë grave dhe vajzave mundësinë për të thënë fjalën e tyre kur merren vendime që rregullojnë jetën dhe aksesin e tyre në burime si ushqim, ujë, inpute bujqësore, tokë, kredi, energji, teknologji, arsim, shëndetësi, strehim i përshtatshëm, mbrojtje sociale dhe punësim. Gratë dhe vajzat përballen edhe me një rrezik të shtuar të dhunës me bazë gjinore gjatë fatkeqësive natyrore dhe në periudhat që pasojnë. Prandaj, Komiteti e ka vënë theksin te detyrimet që shtetet palë duhet të ndërmarrin hapa konkretë për të adresuar diskriminimin ndaj grave në fushat e reduktimit të rrezikut nga fatkeqësitë dhe ndryshimet klimatike përmes miratimit të ligjeve, politikave, strategjive të zbatjes dhe përshtatjes ndaj ndryshimeve klimatike, buxheteve dhe masave të tjera me qëllime të përcaktuara qartë.

GR37 është një instrument historik dhe shënon herën e parë që një organ i traktateve të OKB-së të ketë trajtuar lidhjet midis të drejtave të njeriut dhe ndryshimeve klimatike. Miratimi i GR37 vjen pas një sërë programesh dhe deklaratash, përmes të cilave u është bërë thirrje shteteve të avancojnë me integrimin gjinor në të gjitha fushat dhe në elementët e veprimit klimatik.

² Rekomandimi i Përgjithshëm Nr. 37 i Komisionit për Eliminimin e Diskriminimit ndaj Grave (Komiteti), 2018

³ Marrëveshja e Parisit sipas Konventës Kuadër të Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike, miratuar nga 196 Palë në COP 21 në Paris, më 12 dhjetor 2015.

Arsyet e integritit të çështjeve gjinore në zbatimin e KKP-së së Rishikuar në Shqipëri

Ligji për Ndryshimet Klimatike⁴ ngarkon ministrinë përgjegjëse për mbrojtjen e mjedisit me hartimin e një udhëzuesi për integrimin gjinor për programet e zbutjes së efekteve dhe përshtatjes ndaj ndryshimeve klimatike. Strategjisë Kombëtare të Ndryshimeve Klimatike dhe Planit të Veprimit i mungon shtjellimi i aspekteve të barazisë gjinore, d.m.th. në përgatitjen e Strategjisë nuk janë marrë parasysh prioritetet kombëtare të barazisë gjinore të përshkruara në Strategjinë Kombëtare për Barazinë Gjinore.

Prandaj, ky udhëzues mund të jetë një mjet (ndoshta i vetmi) në përpjekjet e qeverisë për të nxitur përfshirjen e aspekteve gjinore në përshtatjen ndaj ndryshimeve klimatike dhe në marrjen e masave zbutëse.

Integrimi efikas i barazisë gjinore në procesin e zbatimit të KKP-së kërkon përgatitje, ekspertizë teknike, strukturë dhe burimet e nevojshme. Më poshtë paraqiten disa nga parakushtet për zhvillimin dhe aplikimin e një qasjeje efektive të integritit të barazisë gjinore në zbatimin e KKP-së:

- vullneti politik dhe lidhshëri politik.
- angazhimi i zyrtarëve të nivelit të lartë dhe institucioneve publike.
- përmirësimi i kapaciteteve teknike të zyrtarëve publikë dhe partnerëve joqeveritarë.
- përfaqësimi dhe përfshirja e aktorëve kryesorë të shoqërisë civile, qytetarëve, grupeve të ekspertëve, akademikëve dhe komunitetit të biznesit.
- disponueshmëria dhe përdorimi i të dhënave të ndara sipas gjinisë.

⁴ Ligji nr. 155/2020 për Ndryshimet Klimatike

Çfarë duhet marrë parasysh për veprimet me ndjeshmëri gjinore

Përkatesia gjinore konsiderohet veçanërisht e rëndësishme në politikat e mbrojtjes nga ndryshimet klimatike, veçanërisht në hartimin dhe zbatimin e masave të përshtatjes dhe zbutjes ndaj ndryshimeve klimatike. (EIGE, 2016) Fatkeqësisht, ndryshimet klimatike vazhdojnë të ndikohen nga pabarazitë gjinore. Prandaj, marrëdhëniet gjinore mes grave dhe burrave, vajzave dhe djemve, aksesit dhe kontrollit të tyre ndaj burimeve natyrore, kërkesa e tyre për mundësi të ndryshme, modeli i tyre i konsumit, si dhe kontributi që ata japin përmes mallrave dhe shërbimeve që ofrojnë - që të gjitha kanë rëndësi për veprimet që ndërmerren për adresimin e ndryshimeve klimatike.

Analiza ekzistuese që kemi mbi mënyrën se si ndryshimet klimatike ndikojnë ndryshe tek burrat dhe tek gratë në Shqipëri, është e kufizuar dhe fokusohet në sektorin e bujqësisë. Sondazhet e kryera për Komunikimin e Katërt Kombëtar (4KK) zbulojnë se mes aftësisë së burrave dhe grave për të reaguar ndaj ndryshimeve klimatike ka dallime dhe se burrat janë më të aftë për të trajtuar çështjet e ndryshimeve klimatike. (KKP-ja e Rishikuar e Shqipërisë, 2021). Megjithatë, për të kuptuar më mirë lidhjen mes efekteve të ndryshimeve klimatike, qëndrueshmërisë mjedisore dhe barazisë gjinore në Shqipëri, nevojitet një analizë gjithëpërfshirëse në të gjithë sektorët. Kur mendohet të ndërmerret një veprim i përgjegjshëm gjinor ndaj ndryshimeve klimatike, duhet të merren parasysh një sërë faktorësh, si:

○ Përfaqësimi dhe pjesëmarrja më e madhe e grave në vendimmarrje për masat e përshtatjes dhe zbutjes së ndryshimeve klimatike, duke përfshirë edhe përfaqësimin në institucione dhe në strukturat operative dhe koordinuese në nivel kombëtar dhe lokal.

○ Diversiteti/dallimet gjinore në masat e përshtatjes dhe të zbutjes. Gratë dhe burrat kanë aftësi të ndryshme sa i përket zbutjes dhe përshtatjes ndaj ndryshimeve klimatike për shkak të marrëdhënieve të tyre të pushtetit, roleve gjinore, edukimit (aftësive dhe njohurive), aksesit në burime dhe në teknologji, përvojës me praktika të qëndrueshme si bujqësia, menaxhimi i ujit, etj. Të tjera aspekte që duhen eksploruar/analizuar më tej dhe që duhen marrë parasysh janë:

○ Kontributet e ndryshme të grave dhe të burrave.

○ Ndjeshmëria dhe veprimet e ndryshme sa i përket qasjes ndaj ndryshimeve klimatike.

○ Zgjidhjet që gratë dhe burrat u japin prioritet në kuadrin e masave zbutëse dhe përshtatëse. (Qëndrimet e grave dhe burrave ndaj ndryshimeve klimatike ndryshojnë ndjeshëm, p.sh., gratë janë mesatarisht më të shqetësuara për ndryshimet klimatike sesa burrat. (EIGE, 2015).

○ Efektet e diferencuara të ndryshimeve klimatike tek gratë dhe tek burrat, veçanërisht aty ku ndodhin ose ku ka të ngjarë të ndodhin fatkeqësi të shkaktuara nga klima (p.sh., një vlerësim gjinor mbi ndikimin e përmblytjeve të vitit 2015 tregoi se gratë në Shqipëri u përballën me më shumë dhunë në familje. Përveç kësaj, gratë shqiptare përballen me një shpërndarje të padrejtë dhe të pabarabartë të ndihmave nga bashkitë.⁵

○ Anketa e përdorimit të kohës – dimensionin gjinor i punës shtëpiake ose 'puna e kujdesit pa pagesë', është bërë një temë qendrore në praktikën dhe literaturën mbi gjininë dhe zhvillimin. Ajo lidhet me nocionin e varfërisë kohore, e cila prek veçanërisht gratë rurale dhe meriton më shumë vëmendje në kontekstin e përshtatjes ndaj ndryshimeve klimatike, p.sh., gratë në Shqipëri shpenzojnë mesatarisht dy herë më shumë se burrat (3.5 orë më shumë) për punë të papaguara në shtëpi krahasuar me burrat.⁶

○ Gratë vazhdojnë të bëjnë pjesën më të madhe të punëve shtëpiake të papaguara. Gratë u prekën nga humbja e vendeve të punës dhe të të ardhurave gjatë periudhës së karantinës së vendosur për shkak të pandemisë së COVID-19.

Pasojat ishin të rënda për shumë gra, veçanërisht për ato më të cënueshmet, si për gratë kryefamiljare, gratë që jetojnë në varfëri dhe gratë në zonat rurale. Shumë gra vulnerabël janë detyruar të punojnë në kushte të pasigurta pune dhe kanë rrezikuar shëndetin, pasi nuk mund të rrezikojnë të humbasin vendin e punës. (Raporti i KE, Shqipëri 2021)

○ Përshtatja me ndjeshmëri gjinore ndaj ndryshimeve klimatike shkon përtej aspektit burra-gra - ajo është një proces që eksploron se si ndikojnë pikëpamjet rreth gjinisë dhe normave sociale në cënueshmërinë ndaj ndryshimeve klimatike dhe se si ndërthuren ato me faktorë të tjerë, si mosha, feja, arsimi, statusi social, aftësia e kufizuar, etj. Përpjekjet për përshtatje duhet të nxisin barazinë gjinore dhe të sfidojnë në mënyrë aktive praktikatat që çojnë në pabarazi dhe në marxhinalizim.

Ky udhëzues i inkurajon përdoruesit që fillimisht të vlerësojnë se si dhe pse dallimet dhe pabarazitë gjinore janë të rëndësishme për veprimin klimatik në secilin sektor: mjedis, energji, transport dhe bujqësi.

⁵ UN Women (2015). *Pabarazia gjinore dhe ndikimet e përmblytjeve në Shqipëri*

⁶ INSTAT (2021). *Gratë dhe burrat në Shqipëri*

3.

QASJA ME 5 HAPA SI INTEGROHET BARAZIA GJINORE NË ZBATIMIN E KKP-SË

Krijimi i një strukture mbështetëse për integrimin gjinor

Parakushti për një vendimarrje të informuar dhe për zbatimin e KKP-së me ndjeshmëri gjinore është që fillimisht të krijohen disa struktura institucionale përgjegjëse me mandat, detyra dhe përgjegjësi të përcaktuara qartë. Prandaj, marrja e një vendimi nga drejtuesit e lartë përbën një parakusht të domosdoshëm për ndërmarrjen e hapit të parë drejt integrit të çështjeve gjinore në procesin e zbatimit të KKP-së. Marrja e një vendimi zyrtar do të garantojë vullnetin politik dhe angazhimin e burimeve të nevojshme për miratimin e një qasjeje gjithëpërfshirëse të integrit gjinor.

Grupit Ndërmnistror të Punës për Ndryshimet Klimatike (GNPNK) i është dhënë autoriteti për të monitoruar politikën kombëtare të ndryshimeve klimatike dhe privilegji për të rekomanduar edhe masa në lidhje me këtë politikë.

Megjithatë, mandati i GNPNK-së do të rishikohet nga perspektiva gjinore – duke siguruar një qasje të përgjegjshme gjinore të grupit të punës përgjatë politikave dhe veprimeve të ndryshimeve klimatike.

MTM-ja është institucioni ekzekutiv që drejton zbatimin e masave të KKP-së. MTM-ja është partnere me ministri të tjera dhe me njësitë e qeverisë vendore, si dhe me Agjencinë Kombëtare të Burimeve Natyrore, Agjencinë Kombëtare të Zonave të Mbrojtura, Qendrën e Efiçencës së Energjisë, etj.

Ministritë e linjës janë përgjegjëse për zbatimin e veprimeve brenda fushës së tyre sektoriale dhe për raportimin mbi to në MTM.

Gjithashtu, një sërë strukturash me mandat për avancimin e barazisë gjinore formojnë Mekanizmin Kombëtar të Barazisë Gjinore. Aktualisht, mekanizmi drejtohet nga Ministri i Shëndetësisë dhe Mbrojtjes Sociale. Këshilli Kombëtar për Barazinë Gjinore, i cili gjithashtu kryesohet nga Ministri, vepron si organi më i lartë këshillues për përfshirjen e çështjeve gjinore në politikat dhe në legjislacionin kombëtar, veçanërisht në fushat e pjesëmarrjes politike, zhvillimit social, ekonomik dhe kulturor. Ky këshill përbëhet nga dhjetë përfaqësues të qeverisë dhe tre përfaqësues të shoqërisë civile, secili me një mandat 4-vjeçar.

Pjesë e mekanizmit kombëtar për barazinë gjinore janë punonjësit e barazisë gjinore në ministritë e linjës dhe në bashki. Punonjësit e barazisë gjinore kanë për detyrë të promovojnë barazinë brenda politikave dhe procedurave të institucioneve të tyre – duke siguruar integrimin gjinor në të gjithë sektorët.

Ndërkohë që PBGJ-të fokusohen në punën e tyre brenda institucionit përkatës, një strukturë mbështetëse e integrit gjinor është mjaft e nevojshme për të lehtësuar integrimin gjinor në zbatimin e KKP-së.

Roli dhe detyrat e propozuara të strukturës mbështetëse të integritit gjinor:

- Konsultimi me drejtuesit e ministrisë në lidhje me pikat e integritit gjinor gjatë zbatimit të KKP-së.
- Koordinimi me partnerët dhe me përfituesit joqeveritarë për procesin e futjes së integritit gjinor në zbatimin e KKP-së.
- Mbështetja e PBGJ-ve në zbatimin e mjeteve, instrumenteve dhe praktikave të integritit gjinor.
- Krijimi dhe mbajtja e një sistemi të informacionit gjinor për mbledhjen, shkëmbimin dhe raportimin e të dhënave.
- Konceptimi (hartimi) i një plani të integritit gjinor (metoda dhe mjete) në kontekstin e zbatimit të KKP-së dhe orientimi i PBGJ-ve dhe institucioneve për zbatimin e të gjitha masave të nevojshme.
- Monitorimi i progresit të arritur në zbatimin e integritit gjinor dhe rekomandimi i ndryshimeve të nevojshme.
- Ndërgjegjësimi, komunikimi i integritit gjinor, rrjetëzimi.

Në mungesë të një strukture mbështetëse dedikuar integritit gjinor, drejtoria ekzistuese për ndryshimet klimatike në MTM duhet të ketë mandatin, mjetet dhe burimet e nevojshme për të çuar përpara integrimin gjinor në të gjitha politikat dhe veprimet që lidhen me ndryshimet klimatike, duke përfshirë edhe KKP-në.

Qasja (partneriteti) me pjesëmarrje dhe me ndjeshmëri gjinore

Proceset e integritit gjinor janë normalisht procese me pjesëmarrëse dhe kërkojnë kontribut nga një sërë aktorësh.

Konsultimet me aktorët dhe me partnerët dhe përfshirja e tyre vazhdueshme – në nivel kombëtar dhe lokal – në procesin e zbatimit të KKP-së janë të domosdoshme për të njohur nevojat, shqetësimet dhe prioritetet e grave dhe të burrave.

Ky partneritet shërben edhe si bazë informimi në procesin e zbatimit të KKP-së në mënyra më efikase dhe më efektive. Partneriteti, veçanërisht me mbrojtësit e barazisë gjinore, na siguron edhe ekspertizën e nevojshme teknike për integrimin e çështjeve gjinore në veprimet e KKP-së. Një proces thelbësor për këtë partneritet është krijimi i një harte të aktorëve. Ky hartëzim ndihmon në identifikimin e partnerëve kryesorë me ekspertizë gjinore mes aktorëve që do të angazhohen gjatë gjithë procesit të zbatimit të KKP-së. Është e domosdoshme të krijohen partneritete të forta me aktorët me ekspertizë në fushën e përkatësisë gjinore për të plotësuar çdo boshllëk në njohuritë, aftësitë dhe përvojën e kërkuar në lidhje me aspektin gjinor.

Disa pyetje për orientim:

•A ekziston një Mekanizëm Koordinues për KKP-në me aktorët dhe me partnerët kryesorë? Qeveritarë dhe joqeveritarë?

•Cilët janë aktorët dhe partnerët tanë kryesorë? (Krijoni hartën e tyre sipas institucioneve qeveritare, institucioneve të pavarura, universiteteve, shoqatave të biznesit, organizatave të shoqërisë civile, organizatave për të drejtat e grave, etj.)

• Kush janë mbrojtësit/partnerët tanë që e mbështesin integrimin gjinor? Si mund t'i kontaktojmë kur na duhen?

•Si e sigurojmë përfshirjen e partnerëve dhe si konsultohemi me ta?

•Çfarë mjetesh kemi/përdorim për t'i angazhuar? Gjatë gjithë procesit të zbatimit, monitorimit?

•Si e inkurajojmë dhe e mbështesim këtë partneritet, veçanërisht me ata që avokojnë për çështjen gjinore, me organizatat për të drejtat e grave, etj.?

•Si e marrim kontributin e shoqërisë civile, akademisë dhe partnerëve të biznesit? avokojnë për çështjen gjinore, me organizatat për të drejtat e grave, etj.?

•Sa shpesh angazhohemi në konsultime me partnerët?avokojnë për çështjen gjinore, me organizatat për të drejtat e grave, etj.?

Shembull:

Shtojca 1 – Rolet dhe përgjegjësitë e partnerëve

Analiza me Bazë Gjinore

Çfarë është analiza me bazë gjinore?

Analiza me bazë gjinore (ABGJ) është një proces analitik që përdoret për të vlerësuar se si grupet e grave dhe të burrave mund të përjetojnë politika, programe dhe shërbime të lidhura me ndryshimet klimatike.

ABGJ-ja duhet të përdoret në të gjitha ciklet e politikave dhe të veprimit – duke përfshirë edhe masat zbutëse dhe përshtatëse të KKP-së – që nga konceptimi deri te hartimi, zbatimi dhe vlerësimi. Ajo ndihmon për të vlerësuar se si ndikojnë iniciativat e qeverisë në faktorë të ndryshëm të identitetit gjinor dhe si ndikojnë këta të fundit tek iniciativat e qeverisë. Ne shpesh supozojmë se puna dhe politikat tona vlejné për të gjithë njësoj dhe se nuk ka çështje gjinore apo diversitet që duhen marrë parasysh. ABGJ-ja na ndihmon t'i kuptojmë dhe të shkojmë përtej këtyre supozimeve, të zbulojmë realitetet e jetës së njerëzve dhe të gjejmë mënyra për të adresuar nevojat e tyre. (Qeveria e Kanadasë, 2021). ABGJ-ja përfshin shqyrtimin e të dhënave të ndara sipas gjinisë dhe marrjen në konsideratë të situatave dhe të normave sociale, ekonomike dhe kulturore.

Kush mund ta bëjë këtë analizë?

Nga ana e qeverisë, do të ishte e dobishme që të ketë një strukturë të dedikuar me mandat për të mbështetur integrimin gjinor (p.sh. një zyrë ose një punonjës për barazinë gjinore). Përfshirja e punonjësve të barazisë gjinore është e domosdoshme. Ata mund të ofrojnë njohuri rreth edhe përfaqësues nga institucionet akademike, shoqëria civile dhe bizneset.

Pse duhet të përdoret ABGJ-ja në zbatimin e KKP-së?

ABGJ-ja i pajis politikëbërësit dhe vendimarrësit me informacion dhe njohuri për të kuptuar më mirë ndikimin e pabarabartë që mund të kenë masat zbutëse dhe përshtatëse të KKP-së. ABGJ-ja mund të ndihmojë përmes:

- Gjenerimit të informacioneve thelbësore për gamën e interesave, prioritetëve, nevojave, kapaciteteve, përvojave dhe pikëpamjeve të përfituesve burra dhe përfituesve gra që gjenden në situata të ndryshme.
- Hartimit të veprimeve për zbatimin e KKP-së, duke marrë parasysh faktorët e ndryshëm që ndikojnë në grupe të ndryshme grash dhe burrash dhe që çojnë në veprime nga të cilat përfitojnë të gjithë qytetarët, si gratë ashtu edhe burrat.
- Adresimit të pabarazisë gjinore në realizimin e masave të KKP-së dhe minimizimit të ndikimeve negative.
- Rritjes së angazhimit të grave dhe të burrave, duke synuar përfaqësimin e balancuar dhe fuqinë vendimmarrëse.
- Identifikimit të barrierave dhe ndikimeve negative të masave të KKP-së në lidhje me barazinë gjinore, përfshirjen sociale dhe ekonomike.
- Njohjes dhe marrjes së masave për barazinë gjinore dhe për të drejtat e grave (të drejtat e njeriut) dhe mbështetjes së të gjitha grave dhe të gjithë burrave në përmbushjen e plotë të potencialit të tyre si anëtarë të shoqërisë shqiptare.

Si aplikohet ABGJ-ja në zbatimin e KKP-së?

ABGJ-ja kërkon të forcojë zbatimin e KKP-së, duke u kujdesur që gratë dhe burrat të përfitojnë në mënyrë të barabartë. Prandaj, ABGJ-ja duhet të përfshihet në të gjitha fazat e ciklit të KKP-së, duke përfshirë:

- Konceptimin dhe planifikimin fillestar.
- Konsultimin dhe hartimin e procesit.
- Zbatimin.
- Monitorimin dhe vlerësimin.

E mira është që ABGJ-ja të aplikohet shumë më herët, që në fazën e aplikimit të KKP-së. Megjithatë, zbatimi është një proces shumë i rëndësishëm në miratimin e përdorimit të ABGJ-së, i cili mund të çojë në ndryshime të rëndësishme dhe thelbësore në aktivitetet kryesore të parashikuara. Megjithatë, ky udhëzues paraqet një proces të thjeshtë të përbërë nga pesë faza për aplikimin e ABGJ-së siç paraqitet më poshtë.

Pesë fazat e ABGJ-së:

1) Përcaktimi i veçorive të kontekstit - situata aktuale e KKP-së

Është e rëndësishme të njihet konteksti aktual (situata aktuale) i zbatimit të KKP-së dhe se si lidhen aspektet gjinore (çështjet që kanë të bëjnë me gratë dhe burrat, me vajzat dhe djemtë) me masat e KKP-së. Kjo analizë del me informacione të dobishme për një sërë çështjesh, duke përfshirë statusin e përgjithshëm të grave dhe të burrave, vajzave dhe djemve në Shqipëri, veçanërisht në sektorin e mjedisit; cilat janë normat, besimet dhe vlerat gjinore; përfaqësimi i grave dhe burrave në strukturat përkatëse të KKP-së; aksesit i grave dhe burrave në vendimarrjen sektoriale mjedisore; eksplorimi i barrierave që pengojnë angazhimin e grave ose burrave në këtë sektor. Është e rëndësishme të shihet nëse ka ndonjë politikë dhe/ose dispozitë ligjore për barazinë gjinore dhe për zhvillimin e qëndrueshëm mjedisor/ndryshimet klimatike dhe politika sektoriale që mbështesin ose që shkaktojnë pabarazi gjinore.

• Çfarë statusi kanë gratë në fushën e një mase të caktuar të KKP-së? A ka ndonjë barrierë që e pengon angazhimin e grave ose të burrave në këtë masë?

• A ka politika që ë mbështesin apo që e shkaktojnë pabarazinë gjinore?

• Si ndahet puna mes grave dhe burrave brenda kësaj mase? Çfarë pozitash kanë kryesisht gratë dhe burrat?

• Sa është pjesa që zënë gratë dhe sa burrat?

• Si mund të ndikojë zbatimi i masave/veprimave të KKP-së ndryshe tek gratë dhe ndryshe tek burrat?

• A u komunikohen veprimet e KKP-së njësoj si grave dhe burrave gjatë procesit të zbatimit të tyre?

• A mbledhin dhe ndajnë të dhëna organet përgjegjëse gjatë gjithë procesit të zbatimit të KKP-së? Nëse po, a ka të dhëna të ndara sipas gjinisë? A janë këto të dhëna të disponueshme?

• A kanë gratë dhe burrat akses të barabartë në burimet e KKP-së, duke përfshirë financat, teknologjinë, inovacionin dhe shërbimet?

• A përfitojnë gratë dhe burrat njëjlo nga këto burime?

• A kanë gratë dhe burrat akses të barabartë në njohuritë teknike, në praktikat dhe/ose trajnimet për ngritjen e kapaciteteve? A përfitojnë ata njësoj?

• A ka ndonjë barrierë kulturore, sociale apo fetare që nuk i lejon gratë ose burrat që të marrin pjesë dhe të përfitojnë nga zbatimi i kësaj mase të KKP-së?

• Çfarë planesh ekzistojnë për të lejuar dhe për të inkurajuar pjesëmarrjen dhe drejtimin nga ana e grave në të gjitha nivelet?

• Sa janë gratë të afta të kontribuojnë në zbatimin e masave të KKP-së? A janë gratë po aq të përfshira sa edhe burrat?

• Sa përgjegjësi drejtuese kanë gratë në procesin e zbatimit të KKP-së? Po burrat?

2) A i dini pritshmëritë tuaja?

Mund të duket se zbatimi i KKP-së do t'i prekë të gjithë njësoj ose se nuk do të ketë asnjë lloj implikimi sa i përket përkatësisë gjinore apo diversitetit, por kjo nuk është e vërtetë. Është e rëndësishme që të diskutohet për këtë perceptim – dhe – të reflektohet mbi opinionet dhe pikëpamjet e ndryshme. Institucionet dhe partnerët mund të kenë politika dhe praktika formale

ose joformale që mund të ndikojnë në rezultatin e KKP-së. Ne duhet të jemi të vetëdijshëm për to. Mos harroni se kultura, sjelljet, aktivitetet ose proceset në vendin e punës janë ato që formojnë të gjitha pritshmëritë tona. Institucionet përgjegjëse duhet t'i ndajnë pritshmëritë e qeverisë me partnerët, t'i artikulojnë ato qartë dhe thjesht, për të shmangur çdo konfuzion të padëshiruar. Ja disa pyetje që na ndihmojnë për këtë:

Disa pyetje për orientim:

•Cilat janë pritshmëritë institucionale për zbatimin e KKP-së?

•Si e perceptojnë institucionet një masë/veprim të caktuar të KKP-së? A janë perceptimet neutrale apo të ndjeshme ndaj përkatësisë gjinore?

•Cilat janë konsideratat për grupet e marginalizuara të grave dhe të burrave? A shihen si përfitues të barabartë të zbatimit të masave/veprimeve të KKP-së?

•A përfaqësohen gratë dhe burrat në mënyrë të barabartë në institucionet/njësitet përgjegjëse për zbatimin e KKP-së?

•A i ndajnë në mënyrë të barabartë rolet dhe përgjegjësitë gratë dhe burrat në zbatimin e KKP-së?

•A kanë institucionet njohuri për çështjet gjinore në kuadrin e ndryshimeve klimatike dhe mjedisit të qëndrueshëm?

•A ka brendapërbrenda institucioneve ndonjë qasje/plan specifik për përfshirjen e grave dhe të burrave si aktorë aktivë?

•Çfarë veprimesh ndërmarrim ne për të krijuar një mjedis pune të respektueshëm dhe gjithëpërfshirës?

•Çfarë mund të përmirësohet për ta bërë mekanizmin institucional për zbatimin e KKP-së më të ndjeshëm ndaj aspekteve gjinore?

Megjithëse zbatimi i KKP-së mund të duket se i prek të gjithë në mënyrë të barabartë, vërimi gjithmonë në pikëpyetje pritshmëritë tuaja, nëse çojnë në pabarazi gjinore apo promovojnë barazinë.

3) Hulumtimi dhe konsultimi.

Duhet të dimë më shumë për ndikimin që ka zbatimi i KKP-së dhe si ta menaxhojmë atë. Ndikimi mund të jetë i shumëfishtë. Hulumtoni, mbliidhni të dhëna dhe informacione dhe konsultohuni në lidhje me to. Kontaktoni dhe dëgjojeni institucionet përgjegjëse, partnerët dhe në veçanti grupet e papërfaqësuar sa duhet të grave dhe të burrave që t'i interpretoni saktë të dhënat. Kontaktoni përfaqësuesit e shoqërisë civile dhe mbrojtësit e barazisë gjinore. Ja disa pyetje që na ndihmojnë për këtë:

Disa pyetje për orientim:

•Cilat janë grupet sociale, partnerët ose përfituesit e interesuar dhe/ose që kanë ndikim në zbatimin e KKP-së, me të cilët duhet të konsultoheni?

•Cilët janë partnerët kryesorë, organizatat e shoqërisë civile dhe mbrojtësit e barazisë gjinore që i kuptojnë shqetësimet, nevojat dhe prioritetet gjinore në lidhje me masat e KKP-së?

•Në zhvillimin e një qasjeje gjinore ndaj KKP-së, a jeni konsultuar me një gamë të gjerë aktorësh, duke përfshirë grupet e papërfaqësuar sa duhet?

•Cilat janë masat ekzistuese që lejojnë konsultime të zgjeruara për të promovuar barazinë gjinore në planin e zbatimit të KKP-së?

•Si strukturohet procesi i konsultimit, kush e merr në dorë procesin e konsultimeve lidhur me aspektin gjinor?

•Si e sigurojmë përfshirjen e atyre që preken më shumë nga ndryshimet klimatike, duke përfshirë edhe ata që jetojnë në varfëri, në procesin e konsultimit?

•Cilat janë strukturat lokale që punojnë në partneritet me partnerët/organizatat në të gjithë bashkinë që e kanë tashmë besimin dhe marrëdhëniet me këto grupe të ndryshme?

4) Opsione dhe rekomandime.

Pas analizës fillestare mbi informacionin dhe mbledhjen e të dhënave, është koha për të zhvilluar disa opsione dhe për të bërë disa rekomandime. Kjo do të sigurojë që zbatimi i KKP-së të ofrojë zgjidhje për ndikimet e padëshiruara (negative) që kanë dalë gjatë procesit të mbledhjes së të dhënave. Është e rëndësishme që të mbahet parasysh “lentja gjinore” dhe të identifikohen mënyrat se si mund të adresohen pabarazitë gjinore në zbatimin e KKP-së brenda fushës së veprimit të KKP-së. Ja disa pyetje që na ndihmojnë për këtë:

Disa pyetje për orientim:

- A ka mundësi që partnerët dhe përfituesit të informojnë/të influencojnë në zbatimin e KKP-së?
- Si do të mundësojnë institucionet qeveritare që drejtojnë zbatimin e KKP-së shkëmbimin e informacioneve dhe të dhënave për të lehtësuar aksesin e publikut?
- Si mund të përfitohet sa më mirë nga procesi pjesëmarrës dhe konsultativ dhe si arrihet në përfundimin se çfarë është e rëndësishme për partnerët dhe për përfituesit e zbatimit të KKP-së?
- Si do ta inkurajojmë shoqërinë civile, akademikët, grupin e ekspertëve, biznesin dhe komunitetin që të kontribuojnë dhe të bëjnë komentet e tyre mbi opsionet dhe rekomandimet?
- Si i shkrijmë së bashku të gjitha rekomandimet e dhëna në procesin e zbatimit të KKP-së? Kush e ka përgjegjësinë për këtë?

5) Vazhdoni të përdorni .

ABGJ-në për monitorimin dhe vlerësimin e zbatimit të KKP-së me lente gjinore. Kujdesuni që qasja e monitorimit dhe e vlerësimit të identifikojë grupet dhe përfituesit që ndikohen nga zbatimi i KKP-së. Kujdesuni që të kapni ndikimet pozitive dhe negative. Ja disa pyetje që na ndihmojnë për këtë:

Disa pyetje për orientim:

- Cilat mjete dhe mekanizma ekzistojnë për monitorim dhe vlerësim?
- A kemi një plan monitorimi dhe vlerësimi me ndjeshmëri gjinore?
- Cila është shtrirja e dimensioneve gjinore (ndarja e punës, normat, aksesin në burime dhe përfitime, vendimmarrja) në mjetet dhe format tuaja të monitorimit dhe vlerësimit?
- A është konsultuar qasja e monitorimit dhe e vlerësimit me ekspertë gjinorë?
- Kush e drejton procesin? A janë gratë dhe burrat të përfshirë në mënyrë të barabartë në kryerjen e monitorimit?
- A janë gratë dhe burrat njësoj në qendër të monitorimit dhe të vlerësimit?
- A janë të integruar në qasjen tuaj elementët kryesorë të një monitorimi dhe vlerësimi me ndjeshmëri gjinore?
- A i komunikojmë rezultatet e monitorimit dhe vlerësimit? A janë ato rezultate me ndjeshmëri gjinore?

Shembull: Shtojca 2 – Analiza me bazë gjinore në sektorin e ujit

3.3

Të dhënat dhe treguesit lidhur me gjininë

Analiza me bazë gjinore duhet të sigurojë informacion mbi të dhënat e mbledhura kombëtare dhe mbi shtrirjen e të dhënave të ndara sipas gjinisë. Po kështu, kjo analizë duhet edhe të nxjerrë informacione mbi treguesit e zbatimit të KKP-së dhe nëse ka apo jo tregues lidhur me gjininë. Analiza duhet të tregojë se cilat të dhëna duhet të mbledhen/nevojiten dhe si duhet të përfshihen të dhënat e ndara sipas gjinisë dhe treguesit

gjinorë në kuadrin ekzistues të monitorimit dhe të raportimit mbi zbatimin e KKP-së. Të dhënat e ndara sipas gjinisë duhet të organizohen veçmas për gratë dhe për burrat. Të dhënat përdoren për të gjeneruar statistika gjinore që çojnë në njohjen e pabarazive gjinore aktuale. Është e rëndësishme të identifikohet çdo pabarazi ekzistuese sa i përket: aksesit, mundësive, rezultateve dhe përvojave mes grave dhe burrave.

Është e rëndësishme të përcaktohet qartë se cilat grupe të dhënash do të sigurohen nga Instituti Kombëtar i Statistikave (INSTAT) dhe cilat grupe të dhënash administrative do të sigurohen nga institucionet qeveritare, ministritë e linjës sipas sektorit. Qëllimi është përmirësimi i mbledhjes, disponueshmërisë dhe analizës së të dhënave të ndara sipas gjinisë dhe përmirësimi i formulimit të treguesve lidhur me gjininë, për të ndihmuar proceset e ardhshme të vendimmarrjes. Për të përmirësuar analizën, të dhënat dhe statistikatat duhet të përfshijnë edhe faktorë të ndryshëm nga gjinia, si moshë, arsimi, aftësia e kufizuar, zona urbane apo rurale etj.

Në këtë seksion duhet të jepen rekomandime të qarta për ta pajisur procesin e zbatimit të KKP-së me të dhëna dhe tregues të ndara sipas gjinisë. Ja disa pyetje që na ndihmojnë për këtë:

Disa pyetje për orientim:

- A mbledhen sistematikisht të dhëna specifike cilësore dhe sasiore gjinore?
- A kemi të dhëna sasiore dhe cilësore kur përshkruajmë ndikimet nga ndryshimet klimatike (masat e KKP-së)?
- A ka ndonjë qasje për të gjurmuar dhe për të analizuar të dhënat e ndara sipas gjinisë?
- Çfarë treguesish performance kemi në dokumentin e politikave, në planet e veprimit? A ka tregues me ndjeshmëri gjinore? A raportohen ata?
- Cilat institucione janë burimet primare të të dhënave? Po dytësore?
- Kush janë partnerët në mbledhjen e të dhënave? INSTAT-i, ministritë e linjës, OSHC-të, bizneset, tjetër?
- A ka ndonjë bashkëpunim institucional ndërmjet disiplinave, departamenteve, sektorëve dhe ministrive për mbledhjen, shkëmbimin dhe raportimin e të dhënave?
- Çfarë veprimesh nevojiten nga INSTAT-i, ministritë e linjës dhe organet e tjera për të përmirësuar mbledhjen, disponueshmërinë dhe analizën e të dhënave të ndara sipas gjinisë?

Shembull: Shtojca 3

Përshtatja e mjedisit të ndërtuar mbështetës – Uji

3.4

Buxhetimi i përgjegjshëm gjinor

Integrimi gjinor është thelbësor pasi mundëson përfshirjen e perspektivës së barazisë gjinore në procesin e zbatimit të KKP-së. Ndërkohë, buxhetimi gjinor është vendimtar pasi aplikon një lente gjinore në buxhetin e KKP-së, në mënyrë që masat e KKP-së të mund të buxhetohen dhe të ekzekutohen duke marrë parasysh nevojat dhe prioritetet e ndryshme të përfituesve. Buxhetimi gjinor është një nga shembujt më të rëndësishëm të integritit të aplikuar gjinor. Të dyja, integrimi gjinor dhe buxhetimi gjinor plotësojnë njëri-tjetrin dhe janë të domosdoshëm për arritjen e barazisë gjinore.

Prandaj, buxhetimi gjinor i referohet aplikimit të integritit gjinor në procesin buxhetor, në të gjithë sektorët dhe në të gjitha institucionet buxhetore, duke përfshirë ministritë e linjës, bashkitë dhe institucionet e pavarura. Ai nënkupton vlerësimin nga pikëpamja gjinore të buxheteve, duke përfshirë një perspektivë gjinore në të gjitha nivelet e procesit buxhetor dhe ristrukturimin e të ardhurave dhe shpenzimeve me qëllim promovimin e barazisë gjinore.

Veprimet që duhen marrë parasysh:

- ndërgjegjësimi dhe ngritja e kapaciteteve të zyrtarëve publikë, veçanërisht në nivel ministrie dhe bashkie.
- ndryshimi i qëndrimeve ndaj gjinisë dhe ndryshimeve klimatike të ndërthurura në masat përshtatëse dhe zbutëse të KKP-së.
- trajnimi dhe ngritja e kapaciteteve në mënyrë të vazhdueshme për zyrtarët publikë.
- institucionalizimi i buxhetimit gjinor brenda institucioneve (veçanërisht në ministritë përgjegjëse për zbatimin e KKP-së).

Më poshtë paraqitet një qasje me gjashtë hapa për buxhetimin gjinor:

Hapi 1:

Një vlerësim i shkurtër i situatës për gratë dhe për burrat – sa janë marrë parasysh nevojat, prioritetet, kontributet e tyre në masat zbutëse dhe përshtatëse, si dhe masa e ndikimit të masës përkatëse mbi burrat dhe mbi gratë. Gjithashtu, në këtë vlerësim mund të merren në konsideratë edhe legjislacioni, politikat, programet dhe veprimet përkatëse në këtë sektor (shih ABGJ në seksionin 3.2);

Hapi 2:

Një vlerësim i shkurtër i Programit Buxhetor Afatmesëm përkatës duke përfshirë përshkrimin e programit, qëllimet e politikave të tij, objektivin e programit, treguesit e performancës, produktet dhe zërat buxhetorë. Në këtë vlerësim duhet të shqyrtohet se sa i përmbush Programi Buxhetor përkatës nevojat/të drejtat socio-ekonomike dhe nevojat/të drejtat e tjera të grave dhe të burrave;

Hapi 3:

Një vlerësim i zërave buxhetorë për zbatimin e KKP-së, qoftë përmes analizimit të planit të veprimit të KKP-së dhe/ose një vlerësimi të Programeve Buxhetore Afatmesme në ministrinë përkatëse të linjës (dhe në bashki, nëse ka të tilla plane);

Hapi 4:

Planifikimi dhe buxhetimi i zërave buxhetorë konkretë me ndjeshmëri gjinore në planin e veprimit të KKP-së dhe/ose në PBA-të përkatëse, duke përfshirë (kudo ku është e mundur) objektivat, produktet, synimet, masat dhe treguesit kryesorë të performancës;

Hapi 5:

Monitorimi i shpenzimeve buxhetore – nëse paratë janë shpenzuar plotësisht sipas planit. Zbuloni se çfarë është arritur dhe kush ka përfituar më shumë, gratë apo burrat, apo të dyja palët bashkë;

Hapi 6:

Nxirrni përfundimet, hartoni disa rekomandime mbi ndikimin (efektin, rezultatin) e politikës/programit buxhetor/masës përkatëse dhe sa ka ndryshuar situata e përshkruar në hapin 1 në dobi të grave dhe të burrave, sa i përket arritjes së barazisë gjinore. Përshtatini ndryshimet në ciklin e ardhshëm të PBA-së!

Disa pyetje për orientim:

• Cilat institucione buxhetore (ministri dhe agjenci) po e bëjnë buxhetin për zbatimin e KKP-së?

• Cilat PBA janë të rëndësishme për zbatimin e KKP-së? Sa PBA?

• Gjatë përgatitjes së PBA-ve, a duhet të përfshihet gjinia në përshkrimin e programit buxhetor? Po në qëllimin e politikës së programit?

• A ka tregues specifikë performance që tregojnë nivelin e pabarazisë gjinore sa u përket qëllimeve të politikave dhe objektivave të politikave?

• A ka objektiva specifike që adresojnë pabarazinë gjinore?

• A ka ndonjë produkt specifik gjinor? A mund të krijohet një produkt specifik gjinor?

• A synon programi buxhetor ndonjë grup të caktuar social ose ndonjë përfitues të ndonjë grupi shërbimesh publike?

• Çfarë ndikimi kanë PBA-të në pabarazinë midis burrave dhe grave? A i reduktojnë ato pabarazitë gjinore? A ka ndonjë ndikim negativ?

• A kemi ndonjë informacion/raport mbi realizimin e PBA-së në 2-3 vitet e fundit?

• Cilat funksione/ programe në shkallë bashkie kontribuojnë në KKP? A është marrë parasysh perspektiva gjinore kur është bërë buxheti i bashkisë? A është konsultuar buxheti me partnerët dhe me përfituesit lokalë?

• Cilin partner përfshijmë në planifikimin e PBA-ve? Cilin partner për cilin PBA?

• Sa merret parasysh gjinia në planifikimin e PBA-ve? (Shih hapin 1)

• Si sigurohemi që partnerët dhe aktorët tanë të kontribuojnë në konsultimin e PBA-së (në fazën 1 dhe 2)? A përfshihen mbrojtësit e barazisë gjinore? Sa përfshihet dhe sa konsultohet PBGJ-ja në ministri?

• Çfarë mjetesh kemi për të kërkuar partnerë në monitorimin e zbatimit të PBA-së?

3.5

Monitorimi me bazë gjinore

Monitorimi me bazë gjinore është mjaft funksional për të zbuluar nëse masat e KKP-së kanë kontribuar në arritjen e barazisë gjinore dhe si. Ai shërben edhe për të parë nëse drejtimi i masave ndikon në vazhdimësinë e pabarazive ekzistuese. Monitorimi me bazë gjinore nuk kërkon një sistem të veçantë monitorimi, por duhet të jetë pjesë e sistemit dhe mekanizmave të zakonshëm të monitorimit të zbatimit të KKP-së. Megjithatë, aktivitetet, masat, mjetet, burimet, etj., duhen parë (vëzhguar) nga afër nga perspektiva e barazisë gjinore. Qëllimi është që të shihet se çfarë efektesh pozitive apo negative kanë masat e zbatimit të KKP-së tek gratë dhe tek burrat, tek vajzat dhe tek djemtë.

Analiza me bazë gjinore (hapi 3.2) duhet të ofrojë informacion mbi disponueshmërinë e të dhënave të ndara sipas gjinisë dhe treguesve gjinorë në bazën ekzistuese të të dhënave për monitorimin dhe raportimin mbi zbatimin e KKP-së. Sigurimi, disponueshmëria, përdorimi, mbledhja dhe shkëmbimi i të dhënave të ndara sipas gjinisë dhe informacionit lidhur me gjininë janë parakushte për të monitoruar dhe për të informuar në mënyrë efektive zbatimin e KKP-së dhe procesin e rishikimit të tij.

Të dhënat e ndara sipas gjinisë dhe treguesit gjinorë janë një kriter për monitorimin dhe llogaridhënien publike. Ato ofrojnë një mjet për të gjurmuar progresin e barazisë gjinore dhe rezultatet e masave të KKP-së. Të dhënat që dalin nga sistemet e gjurmimit tregojnë nëse një grup social po përfiton apo jo nga masat e KKP-së që po zbatohen. Këto të dhëna shërbejnë për të kuptuar se si po shkon zbatimi dhe për të informuar institucionet përgjegjëse për çdo masë të nevojshme korrigjuese, p.sh. për ndryshime politikash, planesh veprimi, programesh

ose buxhetesh për të siguruar rezultate të barabarta klimatike për gratë dhe për burrat. Prandaj, gjatë monitorimit duhet të mblidhen të dhëna të ndara sipas gjinisë për të gjurmuar progresin e masave të KKP-së në arritjen e barazisë gjinore.

Disa pyetje për orientim:

- Çfarë mekanizmash monitorimi ekzistojnë për zbatimin e KKP-së?
- A janë funksionalë mekanizmat me pjesëmarrje dhe gjithëpërfshirës për monitorimin e zbatimit të KKP-së?
- Sa janë integruar dimensionet gjinore (në ndarjen e punës, norma, aksesin në burime dhe përfitime, në vendimmarrje) në planin ekzistues të monitorimit? A ka të dhëna të ndara sipas gjinisë, tregues të lidhur me gjininë, rezultate gjinore, produkte gjinore?
- A ka një nivel apo situatë bazë të përcaktuar, me të cilën krahasohet ecuria e masave? A merret aspekti gjinor parasysh në këtë bazë?
- A ka të dhëna sasiore ose cilësore? A janë ato të dhëna të ndjeshme ndaj aspektit gjinor?
- Nëse ka dallime, a është e mundur të analizohen arsyet e këtyre dallimeve?
- A është e mundur të nxirren përfundime dhe të bëhen rekomandime për ndryshime në mënyrat e zbatimit të KKP-së?
- Kur krahasoni të dhënat, a ka ndonjë ndryshim në rezultatet në lidhje me gratë dhe me burrat, për shembull në numrin e përfituesve, aksesin në burime dhe në financa, fuqinë në vendim-
- A është e mundur të rishikohen dhe të propozohen ndryshime në mjetet e mbledhjes së të dhënave me qëllim integrimin e më shumë të dhënave të ndara sipas gjinisë në monitorimin dhe vlerësimin e KKP-së?

4.

KRIJIMI I MJETEVE TË ZBATIMIT

Mjetet efikase të zbatimit marrin parasysh strukturën institucionale (p.sh. institucionin drejtues, koordinimin me aktorët e ndryshëm, rolet dhe përgjegjësitë, vendimmarrjen, llogaridhënien) si dhe zhvillimin e politikave dhe të ligjeve. Kjo kërkon përgatitje teknike dhe trajnime dhe udhëzime të vazhdueshme për ngritjen më tej të kapaciteteve të institucioneve përgjegjëse.

Kërkon aftësi për miratimin e teknologjive të reja dhe novatore për të përballuar sfidat e ndryshimeve klimatike. E fundit, por jo më pak e rëndësishme, angazhimi i burimeve financiare është vendimtar për zbatimin e KKP-së. Mbështetja e fortë financiare mundëson transferimin e teknologjisë, asistencën teknike dhe ngritjen e kapaciteteve.

4.1

Aspektet institucionale dhe ligjore, njohuritë dhe kapacitetet, transferimi i teknologjisë dhe financat

Në këtë seksion shtjellohen mundësitë për përmirësimin e reagimit ndaj barazisë gjinore të institucioneve, strukturave, mekanizmave dhe kornizës ligjore dhe kornizës së politikave.

ASPEKTET INSTITUCIONALE DHE LIGJORE:

Sipas KKP-së së Rishikuar të Shqipërisë, GNPKN ka për detyrë të lehtësojë zbatimin e KKP-së. Po kështu, MTM-ja ka përgjegjësinë e drejtimit të procesit të zbatimit të KKP-së. Megjithatë koordinimi ekzistues institucional konsiderohet si pikë e fortë, ekziston nevoja për të kaluar në një proces më të integruar. (KKP-ja e Rishikuar e Shqipërisë, 2021) Prandaj, mungesa e konsideratave gjinore, si pjesë e qasjes së integritetit në zbatimin e KKP-së, duhet të trajtohet në këtë seksion të udhëzuesit.

INSTITUCIONALE

- Rishikoni (reflektoni) strukturën aktuale institucionale – Vlerësoni mekanizmin e koordinimit të brendshëm dhe bashkëpunimit nga perspektiva gjinore (ndërmjet ministrive, departamenteve dhe agjencive). Kush drejton, kush është në krye të procesit, kush koordinon, kush zbaton, kush garanton integrimin gjinor (nëse ka integrim gjinor)? Propozoni masa për rritjen e përgjegjshmërisë gjinore të ministrive, agjencive dhe të partnerëve të tjerë.

- Rishikoni mandatin, përbërjen, rolin operacional dhe vendimmarrës të GNPKN-së. Nëse është e mundur, integroni edhe masa të reja, qoftë në hartimin e mandatit dhe në funksionimin e tij ose në ngritjen e çështjeve të barazisë gjinore në masë të madhe në axhendën e këtij mekanizmi, dhe/ose duke garantuar në të një përfaqësim të balancuar të grave dhe të burrave.

POLITIKA

- Vëzhgoni nga afër proceset ekzistuese – shfrytëzoheni (mos e humbisni) mundësinë e radhës (p.sh. çdo ndryshim ligjor, hartim aktesh nënligjore, vendimesh, rishikime dhe vlerësime politikash/strategjish, hartim dhe konsultim politikash dhe strategjish, etj.).

- Ndërmerrni veprime – rishikojeni kornizën ekzistuese ligjore dhe politike nga perspektiva e barazisë gjinore. Nëse është e mundur, propozoni ndryshime për të pasur ligjet e duhura, politika dhe veprime me më shumë ndjeshmëri gjinore.

- Miratoni vendime në lidhje me integrimin gjinor nëse është e nevojshme.

- Angazhohuni në monitorimin e vazhdueshëm me bazë gjinore të Planit Kombëtar të Energjisë dhe Klimës (PKEK) 2020-2030. Po kështu, strategjitë e tjera përkatëse të KKP-së (p.sh., Strategjia Kombëtare e Energjisë 2018-2030;

- Përcaktoni/rishikoni/përmirësoni rolet dhe përgjegjësitë e strukturës mbështetëse të integritetit gjinor në lidhje me zbatimin e KKP-së.

- Vlerësoni koordinimin e jashtëm me partnerë të tjerë (p.sh., me partnerët joqeveritarë dhe me palët e interesuara). Nëse është e mundur, garantoni partneritet dhe koordinim të vazhdueshëm me ekspertët gjinorë dhe me mbrojtësit e barazisë gjinore, (p.sh. me organizatat për të drejtat e grave, etj.)

- Loboni dhe avokoni – përfshini në konsultimet e strukturuar avokatë gjinorë dhe ekspertizë gjinore (p.sh. në takimet e raporteve vjetore) për zbatimin e KKP-së.

- Rishikojeni dhe përshtateni mekanizmin e koordinimit qendror dhe lokal – bëjeni atë një mekanizëm të përgjegjshëm gjinor (p.sh., merrni masat që ekspertiza gjinore të ofrohet vertikalisht dhe horizontalisht).

Strategjia Ndërsektorale për Mjedisin 2013-2020 (ose ajo pasardhëse); Strategjia Kombëtare për Ndryshimet Klimatike (KKNK); Strategjia Kombëtare e Integruar e Energjisë dhe Klimës; Strategjia Kombëtare për Barazi Gjinore 2021-2030 dhe Plani i saj i Veprimit. Gjithashtu, Ligji për ndryshimet klimatike; Ligji për Mbrojtjen Civile; Ligji për Efiçencën e Energjisë etj. Propozoni ndryshime bazuar në gjetjet dhe rekomandimet për t'i bërë politikat/strategjitë të përgjegjshme nga ana gjinore.

NJOHURITË DHE KAPACITETET E NEVOJSHME PËR TË ZBATUAR KKP-NË

KKP-ja e Rishikuar në Shqipëri njeh njohuritë dhe kapacitetet e administratës publike për zbatimin e KKP-së. Por ky dokument rekomandon zhvillimin e vazhdueshëm të kapaciteteve në aspektin shkencor dhe teknik. Kapacitetet teknike specifike gjinore mungojnë, prandaj ato duhen planifikuar dhe siguruar. Analiza gjinore mund të eksplorojë çdo boshllëk në njohuri dhe në kapacitete teknike për të adresuar çështjet gjinore. Shumica e ministrive të linjës kanë punonjës të barazisë gjinore në strukturën e tyre për të plotësuar boshllëkun e njohurive gjinore, por mund edhe të mos kenë njohuritë e nevojshme për ndryshimet klimatike dhe masat e KKP-së.

Duhet të kihen parasysh dhe të planifikohen mundësi për ndërtimin e kapaciteteve të mëtejshme të administratës dhe të partnerëve.

Ndërtimi i kapaciteteve duhet të shihet si një proces me anë të të cilit institucionet dhe individët ndërgjegjësohen ose rrisin nivelin e ndërgjegjësimit, njohurive, aftësive, qëndrimeve dhe mjeteve të nevojshme për zbatimin efektiv të KKP-së. Është një proces kompleks dhe ndërtimi i kapaciteteve duhet të shkojë përtej rritjes së ndërgjegjësimit dhe përvetësimit të disa njohurive, duke synuar pajisjen e të gjithë aktorëve dhe kontribuuesve kryesorë me kompetenca dhe aftësi të reja dhe novatore, si dhe fuqizimin e tyre me kapacitetet e nevojshme.

NJOHURITË

- Konsultimi me analizën me bazë gjinore për të identifikuar çdo boshllëk njohurish dhe kapaciteteve.

- Rishikimi i kapaciteteve teknike të brendshme për zbatimin e KKP-së. Çfarë njohurish dhe aftësish teknike ekzistojnë? Çfarë nevojitet? Njohuri dhe ekspertizë lidhur me përkatësinë gjinore? Nëse këto nuk ekzistojnë, kontrolloni hartën e aktorëve për të kërkuar partneritet me ekspertët gjinorë.

- Rishikoni planin aktual të trajnimit lidhur me përkatësinë gjinore dhe klimën. Shtoni burimet dhe planifikoni trajnime në lidhje me përkatësinë gjinore.

- Kini parasysh trajnimet dhe coaching në zbatimin e KKP-së në mënyrë të përgjegjshme gjinore.

- Integrimi i çështjeve gjinore në trajnime dhe në procesin e ngritjes së kapaciteteve për strukturat zbatuese të KKP-së (ministritë, agjencitë, partnerët e tjerë).

- Trajnim dhe coaching për integrimin dhe menaxhimin e të dhënave të ndara sipas gjinisë në sistemin e mbledhjes dhe raportimit të të dhënave.

KAPACITETI

Rishikoni planin e të mësuarit organizativ dhe ngritjes së kapaciteteve nga perspektiva gjinore. Integrimi i trajnimit për barazinë gjinore në axhendën e institucionit.

Shihni mundësitë e caktimit të burimeve për stafin mbështetës dhe për trajnime dhe kualifikime të vazhdueshme.

Miratimi i mjeteve të reja (software, përdorimi i teknologjisë, etj.) për të rritur efikasitetin e kapaciteteve ekzistuese të administratës.

Komunikojeni barazinë gjinore dhe ndryshimet klimatike, rezultatet nga integrimi gjinor në zbatimin e KKP-së.

Rritja e ndërgjegjësimit publik – një aspekt i rëndësishëm – po aq sa trajnimi dhe ngritja e kapaciteteve.

TEKNOLOGJIA

Marrëveshja e Parisit i nxit shtetet që të përfitojnë nga teknologjia dhe novacioni, të kërkojnë zhvillimin dhe transferimin e teknologjisë për të përmirësuar elasticitetin ndaj veprimeve të ndryshimeve klimatike. Teknologjia luan rol kritik për reduktimin e ndikimit të degradimit të mjedisit dhe fatkeqësive natyrore, të cilat me shumë gjasa prekin grupet e marxhinalizuara, duke përfshirë edhe gratë dhe vajzat. Teknologjia rrit produktivitetin, përshpejton rritjen ekonomike, mundëson ndarjen e njohurive dhe të informacionit dhe zgjeron aksesin në praktika dhe në shërbime. Megjithatë, teknologjia nuk është neutrale sa i përket aspektit gjinor.

Mënyra se si ajo përthithet dhe përdoret,

ose mund ta adresojë pabarazinë gjinore ose të shkaktojë pabarazi gjinore. Anketa statistikore ⁷ për përdorimin e teknologjive të informacionit dhe komunikimit (TIK) tregon se TIK përdoret nga një numër pak më i vogël femrash (71.2%) sesa meshkujsh (73.2%). Ky sondazh zbulon gjetje interesante në lidhje me blerjet online sipas gjinisë. Ndryshe nga viti 2018, në dy vitet e fundit (2019-2020) blerjet nga femrat të artikujve të lidhur me kompjuterët (softuer, pajisje elektronike) u rritën në 61.4% duke tejkaluar meshkujt me vetëm 38.6%.⁸ Ky trend në rritje i fokusimit të grave te disponueshmëria e teknologjisë së dobishme nuk duhet të kalojë pa u vënë re.

Kontrolli dhe aksesin i grave dhe i burrave në teknologji është një përcaktues i rëndësishëm i kapaciteteve të tyre përkatëse në zbatimin e KKP-së.

⁷ INSTAT (2021) *Gratë dhe Burrat në Shqipëri 2021*.

⁸ *ibid*

TEKNOLOGJIA

- Vlerësoni rolin që luan teknologjia në krijimin ose trajtimin e pabarazisë, sa u përket të ardhurave, mundësive dhe ndikimit në jetën e grave dhe të burrave.
- A i keni si pikëpamjet e grave, ashtu edhe të burrave për opsionet e teknologjisë dhe inovacionit? Çfarë duhet të kihet parasysh?
- A do të rritet apo do të ulet ngarkesa e grave si rezultat i novacionit dhe ndryshimeve në teknologji?
- Lehtësimi i transferimit të teknologjisë mes vendeve fqinje – identifikoni praktikatat e teknologjisë dhe novacionit dhe prezantojini ato në nivel kombëtar dhe lokal.
- Lehtësimi i mundësive për grupet e marxhinalizuara për të pasur akses në teknologji dhe për ta përdorur atë – duke ofruar stimuj financiarë dhe teknologji gjithëpërfshirëse.
- Mendoni për aplikimin e teknologjive që të kursejnë kohën, në mënyrë që gratë e të gjitha grupmoshave të kenë më shumë kohë për t'iu kushtuar aktiviteteve produktive.
- Konsultohuni në lidhje me implikimet gjinore të teknologjisë së re/ekzistuese, duke përfshirë edhe transferimin e teknologjisë, për aktorët kryesorë nga qeveria, shoqëria civile, sektori privat dhe nga bota akademike.
- Ofroni trajnime teknike për përdorimin specifik të teknologjisë, si për gratë ashtu edhe për burrat. Përqendrohuni te gratë nëse transferimi i teknologjisë është sfidues për gratë dhe për vajzat.

FINANCA

- Rishikoni planin e buxhetimit të KKP-së, duke e parë përmes lenteve gjinore.
- Jepini prioritet planifikimit financiar të masave dhe identifikoni pikat se ku duhet të nisë integrimi i aspektit gjinor në këtë proces.
- Eksploroni mundësitë e financimit të KKP-së dhe fusni disa kriteret specifike (p.sh., në lidhje me gjininë, përfshirjen sociale, etj.)
- Angazhoni kapacitete kombëtare dhe vendore në hartimin, buxhetimin dhe zbatimin e masave (p.sh., agjencitë partnere dhe organizatat e shoqërisë civile me përvojë në buxhetimin e përgjeshëm gjinor dhe në gjithëpërfshirjen financiare).
- Fokusohuni te trajnimi dhe coaching i grave dhe investoni në rritjen e kapaciteteve të grave për të mbledhur fonde dhe për autonomi financiare.
- Monitoroni në mënyrë sistematike financimin në të gjithë planin e zbatimit të KKP-së për t'u siguruar se merren parasysh kriteret përkatëse gjinore.
- Adresoni boshllëkun e financimit – kërkonit financime të jashtme (financim nga sektori privat dhe mundësi investimi) edhe përmes projektpropozimeve drejtuar donatorëve dhe partnerëve ndërkombëtarë.
- Miratoni masa afirmative për të siguruar financim për gratë dhe vajzat e marxhinalizuara në planet e menaxhimit të reagimit ndaj fatkeqësive.
- Planifikoni dhe buxhetoni financimin emergjencave – gratë janë më të prirura për të kërkuar mbështetje financiare në rast emergjence.

FINANCIMI I NDRYSHIMEVE KLIMATIKE

Sipas KKP-së së Rishikuar të Shqipërisë ka një strategji të fuqishme financiare për zbutjen dhe përshtatjen, duke njohur nevojat e saj financiare dhe burimet e financimit. Financimi prioritar futet edhe në disa masa përshtatëse. Ashtu si veprimet e politikave, financimi është mjaft thelbësor për të krijuar një mjedis që favorizon zbatimin e masave zbutëse dhe përshtatëse. Financimi i transferimit të teknologjisë, asistencës teknike dhe ngritjes së kapaciteteve çon në përmirësimin e reagimeve ndaj ndryshimeve klimatike. Aksesit në financa (burime publike ose private) është shumë i lidhur me aftësinë e grupeve të marxhinalizuara, duke përfshirë edhe gratë dhe burrat, për të përballuar rolin dhe kontributin që ata duhet të japin në zbatimin e KKP-së.

Edhe aksesit në financa ka një aspekt gjinor, ndërkohë që gratë përballen me barriera më të mëdha, veçanërisht në zonat rurale. (Burimi: ISHM, 2019)

Kur përballen me fatkeqësi, menaxheret gra mbështeten më shumë të kursimet personale ose huatë nga familja dhe nga miqtë sesa nga mjetet e transferimit të rrezikut, si siguracionet dhe huatë nga bankat dhe nga institucionet e tjera financiare. Në zonat ku stresi klimatik ndikon tek burimet, gratë e varfra shesin asete të vogla dhe marrin kredi nga huadhënësit e parave dhe nga rrjetet e tyre sociale. (Burimi: SIE "Qasja gjinore drejt rimëkëmbjes nga fatkeqësitë)

4.2

Masat e përgjegjshme gjinore

Një qasje gjithëpërfshirëse ndaj masave të përgjegjshme gjinore është thelbësore jo vetëm për të avancuar barazinë gjinore, por edhe për të trajtuar në mënyrë efikase sfidat e shumta ndaj masave zbutëse dhe përshtatëse.

Veprimet e përgjegjshme gjinore për klimën jo vetëm që ndihmojnë për të zhbllokuar potencialin e grave si bartëse të njohurive, por edhe për të adresuar dobësitë gjinore. Kjo qasje siguron gjithashtu që pabarazitë ekzistuese – duke përfshirë edhe aksesin e kufizuar në burime, arsim dhe në pjesëmarrjen në politikë – të mos përkeqësohen nga politikat dhe masat që nuk marrin parasysh aspektet gjinore. (Burimi: GIZ) Kërkesat e shumanshme për një mjedis që favorizon masa të përgjegjshme gjinore variojnë nga politikat dhe veprimet tek institucionet dhe partnerët, kapacitetet teknike dhe mobilizimi i burimeve. Këtu janë disa kushte paraprake që duhen marrë parasysh:

Këtu janë disa kushte paraprake që duhen marrë parasysh:

- Një politikë kombëtare me ndjeshmëri gjinore.
- Strukturë institucionale, koordinuese dhe mbështetëse.
- Partneritete me aktorët, kontribuuesit dhe përfituesit kryesorë gjinorë.
- Kapacitete teknike dhe institucionale, kapacitete kërkimore dhe njohuri.
- Mbështetje buxhetore.
- Akses në mbështetje teknike dhe në financim donatorësh.

5. ANEKSET

Matrica e Partnerëve të KKP-së

Rolet dhe përgjegjësitë e partnerëve

ROLET		ZBATIMI												MONITORIMI												RAPORTIMI																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
		GNPNK	MTM	MIE	AKBN	AKZM	QEE	Ministritë e liris	NJOV-të	EDNE, ECO	Partners, REC	Antea Cement, të reja	GNPNK	MTM	MIE	AKBN	AKZM	QEE	Ministritë e liris	NJOV-të	EDNE, ECO	Partners, REC	Antea Cement, të reja	GNPNK	MTM	MIE	AKBN	AKZM	QEE	Ministritë e liris	NJOV-të	EDNE, ECO	Partners, REC	Antea Cement, të reja																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																					
Mjedis që rrit fuqinë		K	P	M								K												K																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																															

D Drejtues

P Përgjegjës

M Mbështetës

K Konsultues

I Informues

Drejtton dhe udhëzon ata që janë përgjegjës për një detyrë të caktuar.
Përgjegjës për përbushjen e një detyre ose për arritjen e një rezultati. Ka autoritetin përfundimtar vendimmarrës dhe përgjegjës për zbatimin e vendimit. Vetëm 1 për secilën detyrë!

Ofron mbështetje gjatë zbatimit.

Këshilltar, aktor ose ekspert i një fushe që konsultohet përpara një vendimi ose veprimi.

Duher të informohet pas një vendimi ose veprimi.

▼ Fusni më shumë role duke shtuar kolona të reja.

▼ Redakto kategoritë e roleve për të ndihmuar një organizatë

▼ Për të pastruar grupin e kampionit të të dhënave, zgjidhni qelizat dhe shtypni Delete (Fshi).

▼ Fshi rreshtat e panevojshëm për t'i hequr nga listat treguese.

▼ Redakto tabelën e shkurtesave dhe përkufizimeve sipas nevojës.

Aneksi 2

Analiza me bazë gjinore në sektorin e ujit

Qeveria është e përkushtuar ndaj masës së miratimit të KKP-së: Përshtatja e mjedisit të ndërtuar mbështetës: Uji, Energjia, Transporti dhe Telekomunikacioni. Por, si mund të bëjmë një analizë me bazë gjinore si pjesë të zbatimit të këtij angazhimi? Më poshtë janë disa konsiderata që duhen mbajtur parasysh gjatë kryerjes së një analize të tillë, si dhe disa pyetje udhëzuese.

1 Cili është konteksti (situata aktuale) në sektorin e “ujit”?

- Çfarë statusi kanë gratë në sektorin e ujit? A kanë gratë dhe burrat akses të barabartë në tregun e punës të këtij sektori?
- A ka ndonjë barrierë që pengon angazhimin e grave ose të burrave në këtë sektor? Natyra e punës? Numri i vogël i teknikëve të kualifikuar?
- A ka politika të sektorit të ujit që e mbështesin apo që e shkaktojnë pabarazinë gjinore?
- Si ndahet puna mes grave dhe burrave në sektorin e ujit? Çfarë pozitash kanë kryesisht gratë dhe burrat?
- Sa është përqindja e grave dhe burrave në nivelet e larta drejtuese? Po në nivel teknik?
- Çfarë lloj të dhënash kemi? Çfarë raportesh dhe analizash sektoriale ekzistojnë? A ka të dhëna të ndara sipas gjinisë nga INSTAT, ministritë e linjës, partnerët e tjerë që mbështesin sektorin e ujit?
- A kanë gratë dhe burrat akses të barabartë në burime, duke përfshirë në financa, teknologji, informacion dhe shërbime? Kush ka kontroll mbi këto burime? A përfitojnë gratë dhe burrat njëllor nga këto burime?
- A kanë gratë dhe burrat e punësuar në sektorin e ujit akses të barabartë në arsimin profesional, njohuritë teknike dhe/ose në përmirësimin e aftësive?
- Si pozicionohen gratë dhe burrat në vendim-marrje brenda sektorit të ujit? Sa përfshihen gratë në marrjen e vendimeve?
- A konsultohen pikat fokale gjinore gjatë zbatimit të masave?
- A janë projektuar/formuar veprimet e planifikuara në mënyrë të tillë që të adresojnë nevojat dhe prioritetet e ndryshme të grave dhe të burrave?
- A do të jenë shërbimet, infrastruktura dhe teknologjitë e ofruara nga kjo masë në dispozicion si të grave, ashtu edhe të burrave?

2 Njihini pritshmëritë tuaja

- Si i perceptojmë ne institucionet kyçe përgjegjëse për zbatimin e kësaj mase? Të ndjeshme/të verbra ndaj gjinisë? Cila është kultura e vendit të punës në sektorin e ujit? A janë operacionet dhe investimet të ndjeshme ndaj aspekteve gjinore?
- A i perceptojmë ndërhyrjet e planifikuara sipas kësaj mase si të ndjeshme ndaj aspekteve gjinore? A ka ndonjë aspekt gjinor për t'u marrë parasysh në aksesin tek uji?
- Cilat janë pritshmëritë institucionale për zbatimin e kësaj mase? A do të përfitojnë në mënyrë të barabartë gratë dhe burrat? A mendohet se trajtohen edhe aspektet sociale?
- A kanë institucionet përgjegjëse njohuri dhe kapacitete për të adresuar ndonjë çështje gjinore?
- Çfarë pune përgatitore nevojitet? Trajnime, analiza, krijim partneritetesh, etj.
- Cilat aspekte të institucioneve përgjegjëse mund të përmirësohen për ta bërë zbatimin e veprimeve të masave të përgjigjshëm ndaj aspekteve gjinore?

3 Hulumtimi dhe konsultimi

- Cilët janë partnerët që punojnë në sektorin e ujit që duhet të konsultohen?
- Po konsultimet me organizatat e shoqërisë civile që punojnë në fushën mjedisore dhe çështjet gjinore?
- Cilët janë përfituesit e ndërhyrjeve të planifikuara si infrastruktura izoluese klimatike, menaxhimi i pellgjeve ujëmbledhëse, impiantet e shkripëzimit, etj.? A konsultohen ata? A kemi një plan konsultimi?
- Cilat struktura lokale duhet të konsultohen për të kuptuar se si, për shembull, ndërtimi i rezervave ujore, impiantet e shkripëzimit ndikojnë tek gratë dhe tek burrat fermerë?
- Çfarë mjetesh përdorim për t'u angazhuar me grupe të ndryshme interesi? A mund të planifikojmë aktivitete informuese, fushata në media sociale, sondazhe në internet, konsultime personale, takime të hapura, etj.

4 Opsione dhe rekomandime

- Si do ta mundësojnë institucionet përgjegjëse shkëmbimin e informacionit dhe të të dhënave për të lehtësuar aksesin e publikut? Si garanto-het aksesin publik?
- Cili është plani për ndarjen e të dhënave dhe për ndjekjen e vlerësimeve?
- Si i shkrijmë reagimet dhe rekomandimet në ndërhyrje specifike?
- Kush është përgjegjës për këtë?
- Si komunikojmë me partnerët dhe me përfituesit mbi rekomandimet për të cilat kemi rënë dakord? Sa transparente janë mjetet dhe masat që përdorim?
- Cilat janë mësimet e nxjerra për hapat e ardhshëm?

5 Përdorimi i ABGJ-së për monitorim dhe vlerësim

- A kemi një plan monitorimi dhe vlerësimi me ndjeshmëri gjinore, për shembull për ndërhyrjen në infrastrukturën ujore?
- Si sigurohemi për përfshirjen e perspektivës gjinore në mjetet e monitorimit dhe vlerësimit që përdorim? A angazhojmë mbrojtës/avokatë të çështjes gjinore për të monitoruar investimet në infrastrukturën ujore?
- A angazhohemi sistematikisht me përfituesit përfundimtarë, gra dhe burra, për të marrë vlerësimet e tyre?
- A përfshihen njësoj gratë dhe burrat në kryerjen e monitorimit dhe të vlerësimit të investimeve në infrastrukturën ujore?

5.3

SHTOJCA 3

Përshtatja e mjedisit të ndërtuar mbështetës- Uji

Të dhëna dhe informacione të ndara sipas gjinisë që disponohen nga departamentet përgjegjëse për:

- 1) Menaxhimin e integruar të baseneve dhe pellgjeve ujëmbledhëse.
- 2) Ndërtimin dhe mirëmbajtjen e infrastrukturës së grumbullimit të ujërave të shiut, duke përfshirë edhe rezervat ujore.
- 3) Infrastrukturën ujore dhe efikasitetin e përdorimit të ujit nga MBZHR, MTM, MIE, agjencitë kombëtare, partnerët etj.

Shkëmbime me institucionet që ofrojnë të dhëna parësore, si ujësjellësit vendorë, ministritë, bashkitë, kontraktorët, shoqëria civile, partnerët ndërkombëtarë, etj.

Shqyrtimi i raportimeve mbi investimet e lidhura me ujin për të dhëna të ndara sipas gjinisë. Miratimi i të dhënave të tilla në raportim.

5.4

ANEKSI 4

PBA i MIE për “Ujësjellës kanalizime” (faza II, 2022-2024)

Shembull: PBA i MIE për “Ujësjellës kanalizime” (faza II, 2022-2024)

Qëllimi i politikës së këtij programi buxhetor është garantimi i “shërbimit të furnizimit me ujë dhe kanalizime për të gjithë popullsinë, sipas cilësisë dhe standardeve ndërkombëtare”. Ajo në fakt ka një tregues specifik për performancën gjinore - përfaqësimin e grave në masën 30% në nivelet e menaxhimit të “Ujësjellësit”.

Ky program buxhetor përfshin disa zëra si: “ndërtimin e ujësjellësit në fshatrat Lalëz, Bizë, Daç dhe Shetë, Njësia Administrative Ishëm, Bashkia Durrës”; “ujësjellësin në Vaun e Dejës”; si dhe ndërtimin e ujësjellësve të tjerë në një sërë fshatrash dhe qytetesh.

Hapi 1: A ka ndonjë vlerësim të grave dhe burrave si përfitues të një ndërhyrjeje të tillë në infrastrukturë? A është kryer ndonjë studim fizibiliteti për çdo ndërhyrje? A ofron studimi ndonjë të dhënë të ndarë sipas gjinisë? Ja disa konsiderata që duhen marrë parasysh këtu: si do të ndikojë kjo ndërhyrje tek gratë ndryshe nga burrat? A konsultohen ndërhyrjet me gratë dhe me burrat? A ka ndonjë ndërhyrje që ia zvogëlon pengesat një grupi të caktuar, p.sh., grave (ose burrave) ndaj aksesit në ujë? Cili fshat ka prioritet? Pse? A ka ndonjë çështje sociale dhe/ose gjinore të identifikuar në fshatin ku bëhet kjo ndërhyrje?

Hapi 2: PBA për “Ujësjellës-kanalizime” siç është paraqitur, ka vetëm një tregues të performancës specifike gjinore - i cili kufizohet me përfaqësimin e grave në shoqëritë e ujësjellës-kanalizimeve. E megjithatë, programi i mungon perspektiva gjinore në nivelin e objektivave, treguesve të performancës, etj. Ndoshta do të ishte e dobishme të kishim objektiva më të përgjegjshëm gjinorë brenda PBA-së ose

tregues të zgjeruar të performancës për çdo produkt (ndërrhyrje në infrastrukturën e ujit), p.sh. për aksesin e grave në ujin e freskët; për kohën (e reduktuar për gratë ose burrat) e nevojshme për të marrë ujë; për rritjen e higjienës familjare si rezultat i rritjes së aksesit në ujë të pijshëm, etj.

Konsiderata të tjera: A ka objektiva specifike që adresojnë pabarazinë gjinore? Po objektiva të orientuar në mënyrë specifike drejt përmirësimit të situatës së grave apo të burrave? A synon programi buxhetor ndonjë grup të caktuar social ose ndonjë përfitues të ndonjë grupi shërbimesh publike? Kush është përgjegjës për hartimin e programit, kush është përgjegjës për zbatimin e tij? Çfarë të dhënash statistikore ekzistojnë për t'u marrë parasysh në programin buxhetor?

Hapi 3: Së pari, nevojiten më shumë detaje mbi ndarjet e buxhetit në mënyrë që të mund të monitorohet zbatimi i tij. Kjo përfshin analizimin e nevojave të ndryshme të grave dhe të burrave dhe shkallën e plotësimit të tyre nga programi, duke ofruar nga ato shërbime ose shërbime të tjera. Megjithatë, disa konsiderata që duhen marrë parasysh janë: nëse alokimet buxhetore janë të mjaftueshme për të ndërtuar plotësisht infrastrukturën e nevojshme ujore; nëse buxheti ekzistues është i mjaftueshëm për zbatimin e programit duke marrë parasysh numrin e përfituesve dhe grupet specifike të synuara; cilat aspekte të investimeve janë të buxhetuara plotësisht? A është buxheti i disponueshëm i mjaftueshëm për të ofruar shërbimet që u përgjigjen nevojave të ndryshme të grave dhe të burrave? Nëse është e nevojshme, a u ofrohen shërbime specifike grupeve të grave apo të burrave për t'iu përgjigjur nevojave të tyre specifike? Nëse nevojitet më shumë buxhet për të përfunduar një ndërhyrje specifike që redukton barrën e grave ose të burrave në aksesin sezonal në ujin e pijshëm; leverdishmëria – nëse buxheti i ndërhyrjes mund të ndryshohet për t'i

dhënë zgjidhje një çështjeje ekzistuese sociale dhe/ose gjinore në një fshat, lagje alternative; nëse shërbimet janë të përballueshme për të gjitha gratë dhe burrat në grupe në zona të caktuara të synuara; etj.

Inkurajohet bërja e një analize të përgjithshme për të parë nëse paratë e shpenzuara në kuadër të këtij programi buxhetor çojnë në njëfarë mase në reduktimin e çdo hendeku gjinor midis grave dhe burrave.

Hapi 4: Analizoni informacionin e mbledhur përmes raportimit administrativ në nivel qendror dhe lokal dhe përcaktoni pabarazitë kryesore gjinore në furnizimin me ujë dhe në menaxhimin e ujit.

Përcaktoni disa qëllime, objektiva, tregues të performancës dhe objektiva të përgjegjshëm gjinorë që duhet t'i përfshini në programin buxhetor. Prezantoni/bëni ndryshimet e nevojshme në ndarjet buxhetore për të arritur qëllimet e barazisë gjinore dhe për të reduktuar çdo pabarazi gjinore, p.sh., caktim buxheti për trajnime teknike të avancuara për gratë në pozicione teknike në sektorin e menaxhimit të ujit, në kompanitë e ujësjellës-kanalizimeve; p.sh., jepini prioritet dhe/ose caktoni një buxhet për një ndërhyrje/investim specifik që redukton një çështje sociale/gjinore në një fushë të caktuar, p.sh., caktoni buxhet për proceset e konsultimit lokal – duke siguruar pjesëmarrjen e mbrojtësve/avokatëve të çështjeve gjinore; p.sh. caktoni buxhet për analiza specifike me bazë gjinore në “ujësjellës-kanalizime” etj.

Hapi 5: Çdo institucion buxhetor duhet të krijojë sistemin e tij për një monitorim efektiv dhe transparent të të gjitha programeve buxhetore. Monitorimi nënkupton një proces të vazhdueshëm të mbledhjes së të dhënave për ekzekutimin e programit buxhetor dhe shkallën e zbatimit të programit buxhetor – nëse janë përmbushur objektivat, nëse janë arritur treguesit, etj.

Një mekanizëm efektiv i monitorimit të programit buxhetor duhet të përfshijë: - shpenzimet e planifikuara dhe të rezultateve të ndara sipas produkteve, dhe nëse është e mundur sipas grupit përfitues, zonës; - pajtueshmërinë e rezultateve të arritura me interesat e përfituesve të shërbimit të furnizimit me ujë; pajtueshmërinë e treguesve të performancës me shpenzimet e planifikuara; - numrin, strukturën dhe gjininë e përfituesve të drejtpërdrejtë dhe të tërthortë; - vlerësimin e efektivitetit të kostos (përfitimit) për grupe specifike sociodemografike të burrave dhe të grave që synojnë të përdorin shërbimet e furnizimit me ujë dhe kanalizime.

5.5

Termet dhe konceptet kryesore

Gjinia: I referohet attributeve dhe mundësive sociale që lidhen me të qenit mashkull dhe femër dhe marrëdhënieve midis grave dhe burrave dhe vajzave dhe djemve, si dhe marrëdhënieve mes grave dhe atyre mes burrave. Këto attribute, mundësi dhe marrëdhënie ndërtohen si konstrukte shoqërore dhe mësohen përmes proceseve të socializimit.

Vlerësimi gjinor: Shqyrton se si një program apo projekt adreson dhe reagon ndaj dallimeve dhe pabarazive gjinore përmes objektivave, aktiviteteve dhe politikave të tij.

Ndërgjegjësimi gjinor: Aftësia për ta parë shoqërinë nga këndvështrimi i roleve gjinore dhe për të kuptuar se si ka ndikuar kjo në nevojat e grave në krahasim me nevojat e burrave.

Analiza me bazë gjinore: Një proces analitik që përdoret për të vlerësuar se si gratë, burrat dhe personat e ndryshëm për nga gjinia mund t'i përfshijnë politikat, programet dhe iniciativat e ndryshme. Ajo përfshin mbledhjen dhe analizimin e informacionit të ndarë sipas gjinisë. Burrat dhe gratë luajnë role të ndryshme.

Hapi 6: Nëse konstatohen rezultate pozitive/të kënaqshme, programi buxhetor vazhdon, duke u fokusuar tek qëllimi, objektivi, produktet, etj. Nëse konstatohen rezultate negative/të pakënaqshme, atëherë programi buxhetor duhet të rregullojë/modifikojë qëllimin, objektivat, treguesit e performancës, produktet dhe ndarjen e buxhetit. Në këtë rast, inkurajohen fuqimisht konsultime të gjera për ciklin e ardhshëm të programit buxhetor, veçanërisht me mbrojtësit/avokatët e çështjeve gjinore.

Kjo bën që gratë dhe burrat të kenë përvoja, njohuri, aftësi dhe nevoja të ndryshme. Analiza gjinore i eksploron këto dallime në mënyrë që politikat, programet dhe projektet të mund të identifikojnë dhe të plotësojnë nevojat e ndryshme të burrave dhe të grave.

Dimensioni gjinor: Mënyrat në të cilat ndryshojnë situatat, nevojat dhe sfidat me të cilat përballen gratë dhe burrat (dhe vajzat dhe djemtë) me qëllim eliminimin e pabarazive dhe shmangien e vazhdimësisë së tyre, si dhe për të promovuar barazinë gjinore brenda një politike të caktuar, një programi ose një procedure.

Barazia gjinore: I referohet të drejtave, përgjegjësisë dhe mundësive të barabarta të grave dhe burrave, vajzave dhe djemve. Barazia gjinore nënkupton që interesat, nevojat dhe prioritetet e grave dhe të burrave të merren parasysh, duke pranuar diversitetin e grupeve të ndryshme të grave dhe të burrave. Barazia gjinore nuk është çështje e grave, por duhet të shqetësojë dhe të angazhojë plotësisht si burrat dhe gratë. Barazia mes grave dhe burrave shihet si një çështje e të drejtave të njeriut dhe si një parakusht dhe tregues i zhvillimit të qëndrueshëm me në qendër njeriun.

Barazia gjinore: Është procesi i të qenit i drejtë ndaj burrave dhe grave, djemve dhe vajzave. Ajo i referohet trajtimit diferencial që është i drejtë dhe që adreson pozitivisht një paragjykim ose një disavantazh që vjen për shkak të roleve ose normave gjinore ose për shkak të dallimeve midis gjinive. Bëhet fjalë për trajtimin e drejtë dhe të ndershëm të të dyja gjinive, ku merren parasysh nevojat e ndryshme të burrave dhe të grave, barrierat kulturore dhe diskriminimi (në të kaluarën) i një grupi specifik.

Hendeku gjinor: Dallimi, ndryshimi, pabarazia, një disproporcion në çdo fushë mes grave dhe burrave sa u përket niveleve të tyre të pjesëmarrjes, aksesit, të drejtave, shpërblimeve ose përfitimeve.

Treguesit gjinorë: Mjetet dhe kriteret për monitorimin e dallimeve gjinore, ndryshimeve gjinore me kalimin e kohës dhe progresit drejt objektivave të barazisë gjinore. Mjetet dhe kriteret e përdorura për të vlerësuar ndryshimin e lidhur me gjininë në një situatë të caktuar dhe për të matur progresin me kalimin e kohës drejt barazisë gjinore. Treguesit e përdorur mund të jenë sasiorë (të dhëna, fakte, numra) dhe cilësorë (opinione, ndjenja, perceptime, përvoja).

Pabarazia gjinore: Situatë ligjore, sociale dhe kulturore, ku seksi dhe/ose gjinia përcaktojnë të drejta dhe nivel të ndryshëm dinjiteti për gratë dhe për burrat, të cilat reflektohen në aksesin e tyre të pabarabartë ose në gëzimin e pabarabartë të të drejtave, si dhe në marrjen e roleve të stereotipizuara sociale dhe kulturore.

Njohuri gjinore: Është një term i përgjithshëm sociologjik për të gjitha njohuritë e disponueshme shoqërore për marrëdhëniet gjinore në jetën e përditshme, në kontekste të ndryshme të specializuara dhe në shkencë.

Lente gjinore: Marrja parasysh e dallimeve ekzistuese midis grave dhe burrave kur analizohet një situatë ose kur zhvillohen qasje ose programe specifike.

Integrimi gjinor: Është procesi i përfshirjes së një perspektive gjinore në politika, strategji, programe, aktivitete, projekte dhe funksione administrative, si dhe në kulturën institucionale të një organizate. Si i tillë, ai synon t'i bëjë shqetësimet dhe përvojat e grave dhe të burrave pjesë integrale të hartimit, zbatimit, monitorimit dhe vlerësimit të politikave dhe programeve në të gjitha sferat politike, ekonomike dhe shoqërore, në mënyrë që gratë dhe burrat të përfitojnë në mënyrë të barabartë. Qëllimi përfundimtar i integrimit gjinor është arritja e barazisë gjinore.

Neutral në aspektin gjinor: Politikë, program ose situatë që nuk ka ndikim të ndryshëm pozitiv ose negativ në lidhje me marrëdhëniet gjinore ose me barazinë mes grave dhe burrave. Për shembull, gjinia nuk konsiderohet e rëndësishme për rezultatet e zhvillimit. Normat, rolet dhe marrëdhëniet gjinore nuk preken (përkeqësohen apo përmirësohen).

Normat gjinore: Standardet dhe pritshmëritë me të cilat konformohen në përgjithësi gratë dhe burrat, brenda një game që përcakton një shoqëri, një kulturë dhe një komunitet i caktuar në atë moment kohor.

Perspektiva gjinore: Një këndvështrim që ndihmon për të parë nëse nevojat e grave dhe të burrave merren parasysh dhe nëse politikat, masat, proceset, etj. u shërbejnë atyre në mënyrë të barabartë. Ajo u mundëson politikëbërësve të zhvillojnë politika në bazë të njohjes së realitetit socio-ekonomik të grave dhe të burrave dhe krijon mundësi që këto politika të marrin parasysh edhe dallimet (gjinore). Perspektiva gjinore është një instrument për t'iu qasur realitetit duke vënë në pikëpyetje marrëdhëniet e pushtetit të vendosura mes burrave dhe grave dhe marrëdhëniet shoqërore në përgjithësi. Është një kornizë konceptuale, një metodologji interpretimi dhe instrument analize kritike që drejton vendimet, që zgjeron dhe ndryshon pikëpamjet dhe që na mundëson të rindërtojmë konceptet, të shqyrtojmë qëndrimet dhe të identifikojmë paragjykimet dhe kushtëzimet gjinore, për shqyrtimin, rishikimin dhe modifikimin e tyre të mëvonshëm përmes dialogut.

Marrëdhëniet gjinore: Marrëdhëniet dhe shpërndarja e pabarabartë e pushtetit mes grave dhe burrave që karakterizojnë çdo sistem specifik gjinor. Marrëdhëniet gjinore janë një nëngrup specifik i marrëdhënieve shoqërore që bashkojnë burrat dhe gratë si grupe shoqërore në një komunitet të caktuar, duke përfshirë mënyrën se si pushteti, aksesit dhe kontrolli mbi burimet shpërndahen mes gjinive. Marrëdhëniet gjinore kryqëzohen me të gjitha ndikimet e tjera në marrëdhëniet shoqërore – mosha, përkatësia etnike, raca, feja – për të përcaktuar pozicionin dhe identitetin e njerëzve në një grup shoqëror. Meqenëse marrëdhëniet gjinore janë një konstrukt shoqëror, ato mund të transformohen me kalimin e kohës për t'u bërë më të drejta.

Rëndësia gjinore: Çështja nëse një ligj, politikë apo veprim i caktuar është i rëndësishëm për marrëdhëniet gjinore dhe/ose për barazinë gjinore.

Përgjegjshmëri gjinore: Përdorimi i qëllimshëm i konsideratave gjinore për të ndikuar në hartimin, zbatimin dhe rezultatet e programeve dhe politikave. Programet dhe politikat e përgjegjshme ndaj përkatësisë gjinore pasqyrojnë realitetet dhe nevojat e vajzave dhe të grave, në komponentë të tillë si përzgjedhja e vendeve ku zhvillohen, stafi i projektit, përmbajtja, monitorimi, etj.

Buxhetimi i përgjegjshëm gjinor: Është aplikimi i integritetit gjinor në procesin buxhetor. Përfshin një vlerësim me bazë gjinore të buxheteve, duke përfshirë një perspektivë gjinore në të gjitha nivelet e procesit buxhetor dhe duke ristrukturuar të ardhurat dhe shpenzimet me qëllim promovimin e barazisë gjinore. Shërben për të arritur barazinë midis grave dhe burrave duke u fokusuar në mënyrën se si mbledhen, planifikohen dhe shpenzohen burimet publike.

Rolet gjinore: Rolet gjinore u referohen normave shoqërore dhe të sjelljes që, brenda një kulture specifike, konsiderohen gjerësisht si të përshtatshme nga ana sociale për individët e një seksi të caktuar. Këto shpesh përcaktojnë përgjegjësitë dhe detyrat tradicionale që u caktohen burrave, grave, djemve dhe vajzave (shih ndarjen gjinore të punës). Rolet specifike gjinore kushtëzohen shpesh nga struktura e familjes, aksesit në burime, ndikimet specifike të ekonomisë globale, shfaqja e konflikteve ose fatkeqësive dhe faktorë të tjerë të rëndësishëm lokalë si kushtet ekologjike. Ashtu si vetë gjinia, rolet gjinore mund të evoluojnë me kalimin e kohës, veçanërisht përmes fuqizimit të grave dhe transformimit të maskulinitetit.

Ndjeshmëri gjinore: Merr parasysh normat, rolet dhe marrëdhëniet gjinore, por nuk trajton pabarazinë e krijuar nga normat, rolet ose marrëdhëniet e pabarabarta. P.sh., politikat e ndjeshme gjinore marrin parasysh veçoritë që kanë të bëjnë me jetën e grave dhe të burrave, ndërkohë që synojnë eliminimin e pabarazive dhe promovimin e një shpërndarjeje të barabartë të burimeve, duke adresuar dhe duke marrë parasysh edhe dimensionin gjinor.

Statistikat gjinore: Statistika që pasqyrojnë në mënyrë adekuate dallimet dhe pabarazitë në situatën e grave dhe të burrave në të gjitha fushat e jetës. Statistikat gjinore përcaktohen nga shuma e karakteristikave të mëposhtme: (a) të dhënat mbledhen dhe paraqiten të ndara sipas gjinisë si klasifikim parësor dhe i përgjithshëm, (b) të dhënat pasqyrojnë çështjet gjinore, (c) të dhënat bazohen në koncepte dhe përkufizime që pasqyrojnë në mënyrë adekuate diversitetin e grave dhe burrave dhe kapin të gjitha aspektet e jetës së tyre, dhe (d) në metodat e mbledhjes së të dhënave merren parasysh stereotipet dhe faktorët socialë dhe kulturorë që mund të shkaktojnë paragjykitime gjinore.

Planifikimi i CDNK për zbatimin e KKP-së: Udhëzues për një fillim të shpejtë. CDNK. Burimi në internet:

<https://ndc-guide.cdkn.org/book/planning-for-ndc-implementation-a-quick-start-guide/governance/>

Zhvillimi i Planeve të Veprimit me Ndjeshmëri Gjimore të KKP-së - Udhëzues praktik. 2019. Partneriteti i KKP-së.

Elizabeth Bryan, Chiara Kovarik, Simone Passarelli, Katie Sproule. "Udhëzues kërkimor për analiza të ndara gjimore të ndikimeve të ndryshimeve klimatike dhe përshtatjes ndaj tyre". 2015. Ministria Federale për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim.

Analiza gjimore dhe kontributet e përcaktuara në nivel kombëtar. 2019. UNDP

Analiza me bazë gjimore Plus dhe Qeverisja e Hapur Gjithëpërfshirëse. Qeveria e Kanadasë.

Gjinia dhe Ndryshimet Klimatike. Zbatimi me ndjeshmëri gjimore i KKP-së – Çfarë do të thotë në praktikë? GIZ. Burimi në internet:

<https://gender-works.giz.de/events2019/gender-and-climate-change-gender-responsive-ndc-implementation-ehat-does-it-mean-in-practice/>

Gjinia dhe ndryshimet klimatike: "Forcimi i veprimeve klimatike duke promovuar barazinë gjimore". 2015. Unioni Ndërkombëtar për Ruajtjen e Natyrës.

Politika e Barazisë Gjimore dhe Klimës Urbane: "Politikat me ndjeshmëri gjimore bëjnë ndryshim". 2015. GIZ, UN-Habitat dhe GenderCC.

Barazia gjimore në mjedis dhe në ndryshimet klimatike. 2019. Instituti Evropian për Barazi Gjimore

Integrimi gjinor. Transformimi Institucional. EIGE. Burimi në internet:

<https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/toolkits/gender-institutional-transformation/step-5-establishing-gender-mainstreaming-support-structure>

Udhëzues për Integrimin Gjinor në Projektet e Energjisë dhe Ndryshimeve Klimatike. Organizata e Kombeve të Bashkuara për Zhvillimin Industrial. 2014.

Udhëzime për Integrimin e Barazisë Gjimore në Planet Kombëtare dhe Sektoriale për Ndryshimet Klimatike dhe për Përshtatjen për Stafin e Monitorimit, Vlerësimit dhe Planifikimit. 2018. UNDP dhe Fondi i Gjellbër i Klimës

Udhëzues burimor mbi: "Gjinia dhe ndryshimet klimatike". 2009. Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim

Resurrección, B.P., Bee, B.A., Dankelman, I., Park, C.M.Y, Halder, M., & McMullen, C.P. (2019). "Përshtatja transformuese gjimore ndaj ndryshimeve klimatike: avancimi i barazisë sociale" Dokument historik për raportin e vitit 2019 të Komisionit Global për Përshtatjen. Rotterdam dhe Uashington, DC.

Ky dokument është mbështetur nga Programi: “Përforcimi i Financimit dhe Zbatimit të Kontributit Kombëtar të Përcaktuar - NDC Assist II Shqipëri”, mbështetur nga Ministria Federale Gjermane për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim, zbatuar nga Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH”.

“Informacioni në këtë dokument përfaqëson opinionin e ekspertit, Z. Rezart Xhelo dhe nuk është domosdoshmërisht përfaqësues i pozicionit të Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH”.

Implemented by:

Në bashkëpunim me:

Në kontribut për:

